

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra rakouských a německých studií

Bakalářská práce

2015

Petra Kokošková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra rakouských a německých studií

Petra Kokošková

Německá menšina a Pražské jaro 1968

(bakalářská práce)

Praha 2015

Autor práce: **Petra Kokošková**

Vedoucí práce: **Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.**

Rok obhajoby: **2015**

Bibliografický záznam

KOKOŠKOVÁ, Petra. *Německá menšina a Pražské jaro 1968*, Praha, 2015. 58 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.

Abstrakt

Předkládaná práce *Německá menšina a Pražské jaro 1968* je zaměřena na změny v životě německého obyvatelstva na území Československé socialistické republiky na přelomu 60. a 70. let 20. století. Zabývá se vlivem obrodného procesu Pražského jara na vývoj postavení do té doby opomíjené německé menšiny v Československu.

Práce podrobně sleduje události roku 1968 týkající se menšinové politiky, které vedly k přijetí ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností. Tento zákon přiznává německé menšině, poprvé v poválečné historii, stejná práva jako ostatním národnostním menšinám na území Československa. Sledována je aktivizace příslušníků německé menšiny za účelem zřízení kulturního sdružení, jehož vznik byl umožněn právě díky právům přiznaným v nové ústavě. Kulturní sdružení bylo založeno a zařazeno mezi společenské organizace Národní fronty České socialistické republiky na jaře 1969.

Vzhledem k vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a jeho následkům v podobě kádrových prověrek a personálních změn v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti (a v redakci vydávající jedině německy psané periodikum *Prager Volkszeitung*) nastal odklon od původních záměrů sociálně a kulturně obohatit německou menšinu na československém území a jednalo se spíše o politickou výchovu občanů německé národnosti.

Abstract

The proposed thesis *The German Minority and Prague Spring 1968* focuses on changes in the life of the German population in the territory of the Czechoslovak Socialist Republic at the turn of the 1960s and 1970s. The thesis deals with an influence of reviving process of the Prague Spring on the progress of status of the German minority in the Czechoslovakia, which was marginalized by that time.

The author presented a detailed analysis of those events of year 1968, which related to the national minorities policy and led to reception of the constitutional law Nr. 144/1968 Sb.,

about the status of the national groups in the state. The law acknowledges, for the first time in the post-war history, the same rights for the German minority such as for the other national minorities living in the territory of the Czechoslovakia. The author studies activation of the members of the German minority for the purpose of formation of the cultural association. That was enabled just on the ground of the aforesaid constitutional law. The cultural association was founded and incorporated, among the other social organisations, into the National Front in spring 1969.

On the account of an invasion of the Warsaw Pact troops in August 1968 and its consequences, such as background checks and personal changes in Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (the Cultural association of the citizen of the German nationality in the Czechoslovak Socialist Republic which published the only periodical press in German language called the Prager Volkszeitung), the original purpose of the association, which was social and cultural enrichment of the German minority in the Czechoslovak territory, was abandoned and more or less substituted by political education of the citizens of the German nationality.

Klíčová slova

Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti, Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR, Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. o postavení národností, Pražské jaro 1968, německá menšina, Prager Volkszeitung, Národní fronta, federalizace, menšinová politika, normalizace

Keywords

Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti, Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR, Constitutional law about the status of the national groups in state Nr. 144/1968 Sb., Prague Spring 1968, German minority, Prager Volkszeitung, National Front, federalization, minority policy, normalization

Rozsah práce: 105 840 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze, dne 22. června 2015

Petra Kokošková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Jaroslavu Kučerovi, CSc. za cenné rady a za pomoc při zpracování této bakalářské práce a Česko-německému fondu budoucnosti za významnou finanční podporu při studiu v německých archivech a knihovnách.

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno: Petra Kokošková
E-mail: kokoskova.pet@gmail.com
Semestr: zimní
Akademický rok: 2012/13
Název práce: Německé menšina a pražské jaro
Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok): letní, 2013/14
Vedoucí bakalářského semináře: PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.
Vedoucí práce (není povinné): Prof. PhDr. Jaroslav Kučera, CSc.
Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek): Dosavadní česká historiografie věnovala dlouhodobě pozornost německému obyvatelstvu na našem území do roku 1945, v posledních dvaceti letech dokonce až do přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století, případně se zabývala obecným řešením menšinové politiky v poválečném Československu. Vzhledem k důležitosti obrodného procesu probíhajícího na našem území koncem šedesátých let minulého století se domnívám, že by podrobnější zpracování dopadu tohoto přelomového období v našich novodobých dějinách na společenský a kulturní život německého obyvatelstva v Československu mohlo být přínosné.
Předpokládaný cíl (5 řádek): Cílem mé práce je pokusit se vyplnit jednu z mezer ve zkoumání problematiky německé menšiny v období komunistického Československa. Tohoto cíle bych ráda dosáhla jak samotným textem své práce, tak i zmapováním archivních materiálů, které budou hlavními zdroji mé studie a jejichž rešerše může v budoucnu posloužit i dalším badatelům.
Základní charakteristika tématu (10 řádek): Tématem mé práce je osud německé menšiny zůstávší po poválečném odsunu na území Československa, v době odpovídající časovému vymezení přibližně šedesátých letech dvacátého století, se zvláštěm důrazem na léta 1968-1969, kdy na tomto území probíhal obrodný proces dnes označovaný pražské jaro. V tomto období vznikla na základě uvolnění ve společnosti organizace, jež měla povoleno sdružovat zástupce německé menšiny - Kulturní sdružení občanů ČSSR (KSONN) německé národnosti, jejíž orientace se však rapidně změnila snástupem normalizace. Práce nastiňuje jak průběh demokratizačních změn, tak i to, jak reálně ovlivnily události Pražského jara život německé menšiny na území Československa. V rámci předběžné hypotézy se domnívám, že nejzásadnějšími změnami pro občany německé národnosti žijící na našem území měl vznik Ústavního zákona č. 144/1968 Sb., o postavení národností v Československé socialistické republice, kde byly Němci poprvé uvedeni jako menšina a v kulturní rovině vznik zmiňovaného KSONN.
Předpokládaná struktura práce (10 řádek): V úvodu bych ráda nastínila postavení německé menšiny od roku 1948 do roku 1960, jakožto nutný historický úvod do problematiky. První kapitola se zřejmě bude věnovat legislativnímu vývoji německé menšiny v letech 1960-1970, jako právnímu rámci v němž se budu pohybovat. Další kapitola se bude zabývat společenskými a kulturními možnostmi a aktivitami německé menšiny v letech před rokem 1968, dále událostmi souvisejícími se vznikem Kulturního

sdružení občanů ČSSR německé národnosti a následně i jeho činností. Popsány budou také normalizační změny proběhnuvší po roce 1969 a jejich dopad na personální složení a náplň činností Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti. V závěru práce budu bilancovat reálný dopad událostí proběhlých v rámci obrodného procesu Pražského jara a nástupu normalizace na život německé menšiny v Československu.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

STANĚK, Tomáš: Německá menšina v českých zemích 1948 – 1989, Praha ISE, 1993

KOVAŘÍK, David – DVOŘÁK, Tomáš – von ARBURG, Adrian a kol.: Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945, Ed. Země a kultura ve střední Evropě sv. 15, Brno, Matice moravská, 2010

PETRÁŠ, René.: Menšiny v komunistickém Československu. Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948 –1970, Praha, Auditorium, 2007

PETRÁŠ, René - PETRÚV Helena - SCHEU Harald Christian: Menšiny a právo v České republice, Praha, Auditorium, 2009

PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří (eds.), Občanská společnost 1967-1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty, sv. 2/1, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno, Doplněk, 2011

PECKA, Jindřich – BELDA, Josef – HOPPE, Jiří (eds.), Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara, sv. 2/2, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno, Doplněk, 2011

HERNOVÁ, Šárka: Němci v ČSR v letech 1950-1980. Demografická charakteristika. In: Slezský sborník 85, 1987, č. 4, s. 264-275

Proměny Pražského jara. Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti. Brno, Doplněk, 1993

SRB, Vladimír: Demografický podíl německé menšiny v Československu. Český lid 75, 1988, č. 1

ZVARA, Juraj: Národnostné menšiny v ČSSR. In: Zbroník FF UK v Bratislavě, r. 20. Bratislava, 1969

ŠINDELKA, Ján: Národnostní politika v ČSSR, Praha, Orbis, 1975

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

ÚVOD	10
1. NÁSTIN SITUACE NĚMECKÉ MENŠINY V ČESKOSLOVENSKU ZA DVACET LET KOMUNISTICKÉHO REŽIMU (1948-1968).....	14
2. ZMĚNY V PRÁVNÍM POSTAVENÍ NĚMECKÉ MENŠINY	17
2.1. <i>Nejasná definice národnostních menšin a jejich vnímání komunistickou ideologií v praxi</i>	<i>17</i>
2.2 <i>Změny v právním postavení německé menšiny v období Pražského jara</i>	<i>19</i>
2.3 <i>Dopad normalizačních změn na právní postavení německé menšiny</i>	<i>27</i>
3. KULTURNÍ SDRUŽENÍ OBČANŮ ČSSR NĚMECKÉ NÁRODNOSTI	29
3.1 <i>Společenské události směřující k založení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti.....</i>	<i>29</i>
3.2 <i>Zahajující kongres Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti a počátky činnosti organizace</i>	<i>34</i>
3.3 <i>Zahájení činnosti Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti</i>	<i>39</i>
3.4 <i>Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung.....</i>	<i>42</i>
ZÁVĚR	45
SUMMARY	48
POUŽITÉ ZKRATKY.....	51
PRAMENY A LITERATURA	52
SEZNAM PŘÍLOH.....	56
PŘÍLOHY	57

Úvod

Předkládaná bakalářská práce se zabývá změnami v postavení německé menšiny žijící na Československém území na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století. Jejím cílem je vyplnění jedné z mezer ve zkoumání problematiky německé menšiny v období komunistického Československa.

Důležitou rámcovou okolností, určující posun ve vývoji postavení německé menšiny v uvedeném období byl společenský a politický proces zvaný Pražské jaro. Přesto, že se jedná o běžně užívaný termín, nechceme-li se dopustit zkratkovitosti, je velmi těžko definovatelný,¹ a to jak z hlediska časového vymezení, tak i po obsahové stránce. Vpád vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 tvoří sice v rámci tohoto procesu nesporný zvrat, nicméně dříve započaté společenské proměny mnohdy pokračovaly až do jara či léta 1969.² Otázka definování obsahu je ještě problematičtější, a to i proto, jak tomu již v rámci soudobých dějin bývá, že každý jednotlivec toto období viděl z jiného úhlu pohledu. V případě Pražského jara hraje tento faktor o to větší roli, že proces demokratizace a liberalizace prostoupil československou společností na všech úrovních, tedy každý jeden občan pocíťoval jeho vliv jinde a jinak. Snaha o definici tohoto procesu ani jeho hlubší zkoumání není předmětem této práce, a to jak z důvodu jejího rozsahu, tak i proto, že na toto téma bylo předními českými historiky zpracováno mnoho obsáhlých monografií, sborníků i edic dokumentů.³

Tato práce se zabývá vlivem událostí Pražského jara na život německé menšiny žijící na československém území, přičemž je zohledněn jak vliv normativní, tedy novela ústavy, v rámci níž byla německá menšina poprvé uznána, jako jedna z národnostních menšin žijících

¹ Na tuto skutečnost upozorňuje i Václav Havel: „Pražské jaro bývá interpretováno jako střetnutí dvou skupin na rovině faktické moci: těch, kteří chtěli systém zachovat takový, jaký byl, a těch, kteří ho chtěli zreformovat. Přitom se ale často zapomíná, že toto střetnutí bylo jen závěrečným dějstvím a vnějším výsledkem dlouhého dramatu, odehrávajícího se především a původně v oblasti ducha a svědomí společnosti. A že kdesi na počátku tohoto dramatu byli jednotlivci, kteří dokázali i v nejhroší době žít v pravdě. Tito lidé nedisponovali faktickou mocí a neaspirovali na ni; ... Jedno se však zdá být zřejmé: pokus o politickou reformu nebyl příčinou probuzení společnosti, ale jeho konečným důsledkem.“ Bliže viz Václav Havel, *Moc bezmocných*, (Hrádeček, 1978), naposledy staženo 22. června, 2015,

http://vachlavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=72_clanky.html&typ=HTML.

² Vilém Prečan, „Lid, veřejnost, občanská společnost jako aktér Pražského jara 1968“ in *Proměny pražského jara: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*, eds. Jindřich Pecka a Vilém Prečan (Brno: Doplněk, 1993), 13-36.

³ K tématu byla již zpracována dokonce i výběrová bibliografie české, slovenské a zahraniční provenience: Věra, Břeňová, Slavěna, Rohlíková a Jiří, Hoppe, eds., *Pražské jaro '68. Bibliografie*. (Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013). Z monografií a odborných studií je to např. Karel Kaplan, *Kořeny československé reformy 1968: Československo a rozpory v sovětském bloku. Reforma trvale nemocné ekonomiky* (Brno: Doplněk, 2000), 323 a Karel Kaplan, *Kořeny československé reformy 1968: Změny ve společnosti. Struktura moci* (Brno: Doplněk, 2002) nebo *Proměny pražského jara Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*, eds. Jindřich Pecka a Vilém Prečan (Brno: Doplněk, 1993). Z edic je třeba uvést zejména ediční řadu *Prameny k dějinám Československé krize 1967-1970*, resp. v rámci ní *Občanská společnost 1967-1970* (Brno: Doplněk, 1993-2010).

v poválečném Československu, tak i souběžně probíhající vliv aktivizace jejích příslušníků, která vyvolala vznik německého kulturního sdružení. Je nutno připomenout, že existence německé menšiny na československém území byla dlouhá léta ignorována. Jak tedy mohlo najednou dojít k takto zásadním změnám v jejím postavení? Jaký podíl na tomto vývoji měla obecně politická situace a jaký aktivizace samotných příslušníků této menšiny? Jak její zástupci postupovali v podmínkách demokratizačního procesu a jakých nástrojů použili?

Změna postavení německé menšiny nastala v rámci obrodného procesu Pražského jara, který byl postupně utlumován nastupující normalizací. Jak se změněné právní postavení této menšiny projevilo v jejím faktickém postavení, když byl proces implementace záhy překryt nastupujícím procesem normalizace? Tyto, ale i další otázky související se zlomovým obdobím nejen pro československou společnost jako celek, ale i pro nejrozličnější skupiny obyvatel včetně těch národnostních, dosud nebyly českými historiky relevantně zodpovězeny.

Tato bakalářská práce si vytyčuje za cíl interpretovat události, jež vedly ke vzniku společenské organizace sdružující německou menšinu, a to jak v rámci menšiny samotné,⁴ tak na úrovni státních institucí a dobové legislativy. Je však třeba znovu upozornit, že se stať z výše uvedených důvodů nezabývá Pražským jarem na obecné rovině a jeho rámcová znalost je naopak považována za předpoklad k jejímu pochopení. Tato práce si také neklade za cíl mapovat reakce na dění v Československu v německy mluvících zemích, a to především z důvodu svého rozsahu, který nedovoluje podrobné zpracování této problematiky. Krátké vhledy by nebyly nijak zvlášť přínosné a navíc by zbytečně narušovaly kontinuitu textu.⁵

Česká historiografie věnovala v minulosti pozornost německému obyvatelstvu na československém území zejména v období do roku 1945, v posledních letech dokonce až do přelomu čtyřicátých a padesátých let minulého století, případně se zabývala řešením menšinové politiky v poválečném Československu v obecné rovině. Německé menšině na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století nevěnovali historikové dosud prakticky žádnou pozornost. Tento fakt je zarážející vzhledem k tomu, že se po roce 1948 prokazatelně jedná o další zcela klíčový milník, pokud jde o vývoj německé menšiny na našem území. Vzhledem k důležitosti obrodného procesu probíhajícímu koncem šedesátých let minulého století a jeho zásadnímu vlivu na dění v Československu se domnívám, že je

⁴ Z důvodu charakteru práce je text doplněn statistickými údaji jen v nejnútnejší míře. Kromě toho jsou tyto údaje uvedeny v příložených dokumentech a hojně se vyskytují také v publikaci Tomáše Staňka, *Německá menšina v českých zemích 1948-1989* (Praha: ISE, 1993).

⁵ Nehledě na to, že se touto problematikou zabývají nejen němečtí a čeští historikové, ale věnují se jí do určité míry také vysídlenecké organizace, k jejichž výstupům je však třeba přistupovat obezřetně a se znalostí jejich názorů.

podrobnější zpracování dopadu tohoto přelomového období v našich novodobých dějinách na společenský a kulturní život německého obyvatelstva žijícího v Československu nezbytné.

Právě z toho důvodu, že se práce zabývá tématem, které ještě nebylo podrobně zpracováno, byly jednoznačně nejdůležitějším zdrojem jejího vzniku archivní prameny. Hlavními archivními fondy, které byly v práci využity, jsou *Národní fronta ČSR - ústřední výbor, Praha (1969 - 1989)*, v jehož nezpracované části jsou uloženy materiály ke Kulturnímu sdružení občanů ČSSR německé národnosti. Pohled na menšinovou politiku i události spojené se vznikem KSONN poskytuje fond *KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha (1945 - 1989)* a *KSČ - Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, Praha (1968 - 1971)*. Všechny tři jmenované zdroje jsou uloženy v Národním archivu v Praze.

Zajímavým pramenem, který poskytuje nejen doplňující údaje k situaci Němců na československém území, ale také srovnání s informacemi z fondů Komunistické strany Československa (dále jen KSČ) je písemná pozůstalost ministra bavorské vlády, který se zabýval v inkriminované době problematikou německé menšiny v Československu: *Nachlass Alfred Seidl*, která je uložena v Bavorském hlavním státním archivu v Mnichově.

Kromě originálních archivních dokumentů byly prostudovány také edice dokumentů, z nichž nejužší vztah k danému tématu má publikace *Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*⁶.

Vzhledem k tomu, že důležitým faktorem pro tuto práci je také míra informovanosti v tehdejší společnosti a případná veřejná diskuse, posloužil jako zásadní pramen také dobový tisk. Novinové články lze prostudovat v rámci knihoven, webových serverů, ale také v rámci archivního fondu *Ministerstvo zahraničních věcí - výstřižkový archiv, Praha (1918 - 1987)* uloženého v Národním archivu, v rámci něhož jsou československá i německá periodika seřazena do chronologicko-tematických řad. Vzhledem k tématu bylo důležité systematické prostudování jediného periodika v Československu vydávaného v německém jazyce *Prager Volkszeitung*⁷, a to po formální i obsahové stránce.

Pro část práce, která se zabývá dobovou legislativou týkající se národnostních menšin na území Československa, bylo zásadní prostudování ústavních zákonů spjatých s tímto tématem.⁸

⁶ Jindřich Pecka, Josef Belda a Jiří Hoppe, eds., *Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara*, 2/1 (Brno: Doplněk, 2004).

⁷ Během své existence periodikum měnilo název z *Aufbau und Frieden* na *Volkszeitung* a následně na *Prager Volkszeitung*. Více v kap. Nástin situace německé menšiny v Československu za dvacet let komunistického režimu (1948-1968).

⁸ Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. ze dne 27. října 1968. Ústava Československé socialistické republiky. Staženo 13. ledna, 2015. http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf. Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze

Publikace, které se věnují problematice německé menšiny v poválečném Československu se dosud zaměřovaly zejména na poválečný odsun německého obyvatelstva a jeho postavení v Československu na přelomu 40. a 50. let minulého století.⁹ Historik Matěj Spurný se při svém bádání o menšinách v pohraničí dostal až do roku 1960.¹⁰ Třísetstránková monografie Tomáše Staňka přehledně mapuje osud německé menšiny v Československu po celou socialistickou éru.¹¹ Tato publikace výborně poslouží při prvotním seznamování s jakýmkoli úsekem tohoto období. Vývoj legislativy týkající se menšinové politiky v Československu obsahují studie Reného Petráše.¹² Z dobových výkladů této problematiky je možné uvést publikaci *Národnostní politika v ČSSR*¹³. Celý kontext výborně dotvářejí memoáry Waltera Piverky,¹⁴ který na popisované udalosti vzpomíná a interpretuje je na základě svých vlastních prožitků.

Práce je zahájena kapitolou s názvem *Nástin situace německé menšiny v Československu za dvacet let komunistického režimu (1948-1968)* - jedná se o historický úvod shrnující události v padesátých a šedesátých letech dvacátého století, jenž je vzhledem k méně známé problematice zásadní. Následuje část, která se zabývá definicí národnostní menšiny v dobovém kontextu a především mapuje *Změny v právním postavení německé menšiny* proběhnuvší v rámci československé legislativy na přelomu šedesátých a sedmdesátých let minulého století. Poslední, nejobsáhlejší kapitola se zabývá *Kulturním sdružením občanů ČSSR německé národnosti*, okolnostmi, které vedly k jeho založení, zahájením jeho činnosti a normalizační změnou kurzu.

dne 9. května 1948. Ústava Československé republiky. Staženo 13. května, 2014. http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

⁹ Adrian von Arburg et al., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Ed. *Země a kultura ve střední Evropě*, 15 (Brno: Matice moravská, 2010) nebo Jaroslav Kučera, „Die rechtliche und soziale Stellung der Deutschen in der Tschechoslowakei Ende der 40er und Anfang der 50er Jahre“ *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. A Journal of History and Civilisation in East Central Europe* 33, č. 2 (1992): 322-337. Nejnověji a nejpodrobněji je téma zpracováno v edici dokumentů Tomáše Staňka a Adriana von Arburga s úvodním historickým pojednáním: Tomáš Staněk a Adrian von Arburg, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici* (Středokluky: Zdeněk Susa, 2010).

¹⁰ Matěj Spurný, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)* (Praha: o.s. Antikomplex, 2011).

¹¹ Staněk, *Německá menšina*.

¹² René Petráš, *Menšiny v komunistickém Československu. Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948 – 1970* (Praha: Auditorium, 2007) a René Petráš, Hana Petrův a Harald Christian Scheu, *Menšiny a právo v České republice* (Praha: Auditorium, 2009).

¹³ Ján Šindelka, *Národnostní politika v ČSSR* (Praha: Orbis, 1975).

¹⁴ Walter Piverka, *Býti Němcem* (Vimperk: Akcent, 2006).

1. Nástin situace německé menšiny v Československu za dvacet let komunistického režimu (1948-1968)

Po skončení organizovaného transferu německého obyvatelstva probíhaly další méně rozsáhlé přeshraniční přesuny i nucená migrace velké části z 90 000 zbylých Němců z pohraničí do vnitrozemí našeho státu, kde mělo dojít k jejich postupnému rozptýlení a asimilaci.¹⁵ Počátkem 50. let 20. století byli Němci jako celek v Československu i nadále diskriminováni, avšak získali alespoň občanská práva.¹⁶ V důsledku zmíněných událostí došlo 24. dubna 1953 k přijetí zákona č. 34 udělujícího německé menšině s platností od 7. května téhož roku kolektivně státní občanství. Předcházely mu totiž neúspěšné snahy přesvědčit občany německé národnosti, aby dobrovolně požádali o navrácení československého občanství.¹⁷

Od počátku padesátých let byl již zřetelný vliv KSČ na národnostní politiku uvnitř státu: Ústřední výbor Komunistické strany Československa (dále jen ÚV KSČ) vydával směrnice k řízení práce mezi německým obyvatelstvem, a to za účasti stranických orgánů, národních výborů, akčních výborů Národní fronty, Revolučního odborového hnutí (dále jen ROH) a dalších společenských organizací Národní fronty (dále jen NF). V té době byly v činnosti ještě tzv. Antify, organizace německých antifašistů, které představovaly sociální, právní a kulturní podporu pro německou menšinu. Tyto organizace však byly oficiálně zrušeny v roce 1952. Pro integraci a začleňování Němců mělo naopak sloužit ideologicky ovlivněné periodikum *Aufbau und Frieden*, jež bylo vydáváno od roku 1951 třikrát týdně nakladatelstvím ROH Práce a svým obsahem nijak nevybočovalo z tehdejšího režimního tisku. Jednalo se o ideologicky vhodný výklad každodenních problémů německého obyvatelstva žijícího v Československu. Jako zdroj informací mohl Němcům na našem území sloužit také německy psaný tisk komunistických stran ze sousedních zemí. Německé zpravodajské relace nabízel i Československý rozhlas, který vysílal ve vybraných regionech v německém jazyce čtvrt hodiny denně. Kladnou úlohu v kulturním životě německé menšiny sehrával divadelní soubor Prager Deutsche Wanderbühne zřízený v roce 1954, stejně jako pořádání turistických zájezdů a práce vlastivědných kroužků a kurzů němčiny při základních

¹⁵ Blíže o této problematice např. Tomáš Dvořák, *Vnitřní odsun 1947 – 1953 – závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa* (Brno: Matice moravská, 2012).

¹⁶ Kučera, *Die rechtliche und soziale Stellung*, 322-337.

¹⁷ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 108-109.

školách.¹⁸ Příslušníci německé menšiny se měli možnost, byť ve stále menší míře, setkávat i v rámci jednotlivých církví.¹⁹ V druhé polovině 50. let 20. století tak docházelo důsledkem systematického působení KSČ i ROH k významné integraci Němců do většinové společnosti.²⁰

Ačkoli byla v Československu 11. července 1960 přijata nová ústava, v níž byla kromě jiného v článku č. 25 ukotvena i práva národnostních menšin, německou menšinu bychom v ní hledali marně. Z pohledu tehdejšího ÚV KSČ bylo totiž německé obyvatelstvo Československé socialistické republiky (dále jen ČSSR) již integrováno, tudíž byla tato otázka považována za takřka vyřešenou a vrcholné stranické i státní orgány se nadále zasazovaly o úplnou asimilaci s většinovým obyvatelstvem.²¹

Nové administrativně správní členění státu z téhož roku navíc vedlo k procentuálnímu poklesu koncentrace německé menšiny v nově vytvořených větších okresech.²² Vzhledem k dlouhodobému všeobecnému popírání existence německé menšiny na našem území vznikala přirozeně i zvýšený zájem německého obyvatelstva o emigraci. Vystěhovalectví a poněkud zásadnějším problémům německé menšiny než dosud, se začalo věnovat zmíněné německy psané periodikum *Aufbau und Frieden*, které bylo vydáváno třikrát týdně, ale v roce 1966 se stalo týdeníkem a jeho název se změnil na *Volkszeitung*.²³ Snížení počtu nákladů časopisu vyvolalo mezi čtenáři negativní ohlas, a to i přes zvětšení rozsahu. Zvýšení zájmu o reálné problémy německých čtenářů, větší intenzita zpráv ze zahraničí (hlavně ze SRN) a komentářů

¹⁸ Vlastní německé školství nebylo po válce na našem území obnoveno jednak kvůli diskriminaci této menšiny, jednak kvůli přetrvávajícímu názoru, že situace německého obyvatelstva byla vyřešena odsunem (oproti maďarskému školství, které muselo být i přes poválečné vnímání Maďarů z organizačních důvodů obnoveno). Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 109.

¹⁹ Na územích s hojnějším početním zastoupením německé menšiny se konaly (pod vedením duchovních německé či české národnosti) bohoslužby v němčině. Gutachten über die Lage der Deutschen in der CSSR, Mnichov, leden 1971, Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München, Nachlass Alfred Seidl, Nr. 215.

²⁰ K situaci německého obyvatelstva v ČSSR v padesátých letech minulého století blíže viz Staněk, *Německá menšina*, 111-144.

²¹ Bruno Köhler, tehdejší tajemník ÚV KSČ německého původu, nastalou situaci vysvětluje následovně: „Es kann im neuen Verfassungstext keine Bestimmung darüber erhalten sein, was gar nicht existent ist, nämlich über eine deutsche Minderheit in der CSSR. In unserer Republik gibt es keine Nationalitätenminderheit als ethnographische Gruppe, sondern es gibt Bürger deutscher Nationalität oder deutscher Herkunft.“ Gutachten über die Lage der Deutschen in der CSSR, Mnichov, leden 1971, BHStA, München, Nachlass Alfred Seidl, Nr. 215.

²² Vzhledem k charakteru kapitoly je cíleně věnována pozornost pouze německé menšině, nicméně je třeba podotknout, že mnoho zmíněných momentů se týkalo plošně všech (uznaných) národnostních menšin, stejně jako zmíněný názor, že menšinový problém se sám vyřeší pouhým uplatněním komunistického internacionalismu. Stejně tak procentuální zastoupení v nové územní samosprávě nemělo dopad pouze na německou menšinu.

²³ S podtitulem *Wochenblatt der deutschen Vertätigen in der ČSSR*.

k událostem kulturního charakteru přinesla však nakonec také větší atraktivitu periodika pro čtenáře.²⁴

Německá menšina se v té době vyskytovala ze 75 % v Severočeském a Západočeském kraji, největší zastoupení měla v okresech Sokolov (25,3 %) a Chomutov (10,3 %), v ostatních okresech podíl německého obyvatelstva nečinil více než 10 %, což dokládá jeho velkou rozdrobenost.²⁵ V roce 1968 čítala německá menšina 110 000 – 200 000 osob. Obrovský rozptyl mezi uvedenými údaji je dán tím, že československé úřady počítaly s velkou integrací německé menšiny, tedy uváděly spíše nízké číslo, zatímco západoněmecké zdroje zaznamenávaly i osoby, o nichž se domnívaly, že se jedná o Němce na základě jejich rodinné příslušnosti.²⁶

V druhé polovině šedesátých let narůstaly vlivem komunistického režimu problémy ve vývoji československé společnosti, které se promítly i do národnostních vztahů ve státě. Klíčovou se sice stala otázka státoprávního uspořádání a poměrů mezi českým a slovenským národem, ale ve vzniklé atmosféře začaly klást požadavky ohledně svého postavení také národnostní menšiny, které byly dosud přehlíženy, což bylo nejmarkantnější právě u menšiny německé.

²⁴ Staněk, *Německá menšina*, 156.

²⁵ Pouze ve 21 obcích tvořil podíl Němců více než polovinu obyvatel. Gutachten über die Lage der Deutschen in der CSSR, Mnichov, leden 1971, MHStA, München, Nachlass Alfred Seidl, Nr. 215.

²⁶ Staněk, *Německá menšina*, 148.

2. Změny v právním postavení německé menšiny

2.1. Nejasná definice národnostních menšin a jejich vnímání komunistickou ideologií v praxi

Právní postavení národnostních menšin je problematicky uchopitelné v jakémkoli historickém období, státě i režimu. Kromě toho, že už sama definice pojmu národnostní menšina není při vší snaze o objektivitu ani zdaleka jednoznačná, je nutné podotknout, že historicky musela objektivita často ustoupit politické stránce problému. Nejedná se totiž pouze o problém „lidský“, tedy poskytnutí menší, zpravidla politicky slabší skupině právo na seberealizaci a sebeurčení, ale i o problém politický, což často sehrává významnější roli. Uznání určité národnostní skupiny totiž mnohdy mohlo znamenat, ať již přímo nebo nepřímo, oslabení jednoty či dokonce ohrožení územní celistvosti státu. Při ohlédnutí do novodobé historie naší země hrály národnostní menšiny zcela zásadní roli, ať již v Rakousko-Uherské monarchii, jejíž právní řád menšiny prakticky neznal, tak i v první Československé republice, kde se projevila snaha o právní úpravu menšinové otázky oproti chronologicky následujícímu komunistickému režimu, poměrně výrazně.²⁷

Kvůli realizovanému transferu Němců se z nejpočetnější národnostní menšiny, která meziválečné Československo výrazně zaměstnávala, stala devadesátitísícová skupina dlouhou dobu diskriminovaná a následně přehlížená, která se dočkala uznání své vlastní existence až v roce 1968. Menšinová politika v poúnorovém Československu je o to zajímavější, že se komunistický režim hlásil k internacionalismu, jenž však místo podpory menšinových práv některé menšiny zcela popíral, tedy neuznával je jako samostatný národ, či je považoval za asimilované (Němci do roku 1968, Židé, Cikáni/Romové do roku 1989). Ústava ČSR z 9. května 1948²⁸ se o menšinové politice vůbec nezmiňovala, přičemž navíc byly zrušeny i meziválečné zákonné normy. Vzhledem k tomu, že neexistovala ani žádná jiná právní úprava této problematiky, spočívala tehdejší menšinová politika především v obecných, interních, tedy pro veřejnost nedostupných²⁹ doporučeních ÚV KSČ jednotlivým národním výborům nacházejícím se v regionech s větším počtem příslušníků národnostních menšin, které se s

²⁷ Blíže k historii národnostních menšin na našem území Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 31-115.

²⁸ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948. Ústava Československé republiky. Staženo 13. května, 2014. http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1948.html.

²⁹ Docházelo k situaci, kdy příslušníci menšin o svých právech obvykle ani nevěděli. Ke kritice tohoto stavu docházelo právě v roce 1968, viz níže.

touto problematikou setkávaly ve své každodenní praxi a konkrétní problémy musely řešit více méně na vlastní pěst.³⁰ V druhé polovině padesátých let se menšinové politice dostalo pozornosti na vládní úrovni³¹ a ÚV KSČ vydal pokyny pro činnost stranických i státních institucí týkající se zacházení s národnostními menšinami (v roce 1956 byly vydány pokyny týkající se německy mluvícího obyvatelstva). Trend padesátých let a jejich pozitivní tendence v oblasti menšinové politiky (týkala se především Maďarů, Poláků a Ukrajinců, Německá menšina stále ještě podléhala diskriminaci a padesátá léta jí fakticky přinesla pouze výše zmíněná občanská práva) se opět výrazně zbrzdil přijetím socialistické ústavy.³²

Opět se prohloubila „víra“ v internacionalismus, tedy že menšinové problémy zmizí samy s odstraněním rozdílů mezi národy.³³ Funkcionáři příslušných národních výborů, jimž se zřídkakdy dostávalo jasných instrukcí, brali přehlíživý postoj nové ústavy k národnostním menšinám logicky jako impuls pro své vlastní počínání, což fakticky přineslo postupný rozklad posunu, který přineslo předchozí období. Postupný obrat přicházel až v druhé polovině 60. let, kdy se postupně ukazovalo, že ignorace menšinové latentní problémy neřeší, ba naopak může docházet k jejich prohlubování.

Co se týče německé menšiny, nesetkávala se jen s nástrahami „komunistického internacionalismu v praxi“, ale i s dalším nešvarem, který by podle proklamací komunistického režimu neměl mít ve státním zřízení tohoto typu místo, tedy s nacionalismem. Příslušníci německé menšiny se s tímto jevem setkávali na jednotlivých národních výborech především v poválečných letech tak intenzivně, že se ministerstvo vnitra národnostně motivované neochotě úředníků opakovaně snažilo zabránit rozesíláním antidiskriminačních výzev.³⁴

Jak již bylo naznačeno, druhá polovina šedesátých let minulého století se nesla ve znamení postupného návratu k menšinové politice. Pro toto období (především pro rok 1968) bylo, stejně jako v jiných oblastech, typické hodnocení předešlé situace nesoucí s sebou

³⁰ Pro orgány veřejné správy zvyklé pracovat řízeně to bylo problematické, proto občas hledaly inspiraci paradoxně v řešeních z dob první republiky. Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 105.

³¹ 1. července 1952 byla vytyčena tzv. jazyková práva, zásady dvojjazyčnosti v národnostně smíšených oblastech a zásady zastoupení menšin v národních výborech a jiných organizacích; nicméně tyto dokumenty opět nebyly uveřejněny.

³² Ústavní zákon č. 100/1960 Sb. ze dne 11. července 1960. Ústava Československé socialistické republiky. Staženo 13. května, 2014. http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html. Menšinová práva byla zmíněna pouze marginálně ve článku 25 a byla zaručena pouze Maďarům, Ukrajincům a Polákům, o Němcích v textu nepadla zmínka.

³³ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 113.

³⁴ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 105. Český nacionalismus se objevoval také po reformách veřejné správy (tj. v roce 1953 a 1960), které narušily dosavadní systém péče o menšiny. Obzvláště u německé menšiny se v případě některých úředníků jednalo o záminku k opětovné diskriminaci.

zpravidla také odhalení mnoha chyb z předešlých let, jež v postupně se uvolňující atmosféře, bylo možné řešit.

Národnostní problematikou se výrazněji zabývalo předsednictvo ÚV KSČ v roce 1967. Jeho usnesení v této oblasti patřilo k těm kritickým. Negativně byla hodnocena v první řadě chybějící právní úprava, jež byla nahrazována zmiňovanými tajnými interními instrukcemi rozesílanými ÚV KSČ příslušným národním výborům a s tím spojená ignorance národnostních menšin jako taková. Změnu měly přinést personálně dobře vybavené útvary, jež by se touto otázkou precizně zabývaly a postupně by přinesly dosud chybějící právní úpravu dvojjazyčnosti, jakož i zastoupení národností na úřadech či ve školství. Zpráva se však věnovala i přístupu k menšinám v rámci státních úřadů a společenských organizací, což znamenalo jistý obrat ve smýšlení o menšinách jako takovém. Na tomto místě je nutné zmínit, že jistý posun v uvažování představitelů ÚV KSČ byl nepochybně zásadní, nicméně představoval pouze špičku ledovce. V praxi však hrál nadále zásadní roli přístup konkrétního úředníka (popř. stranického funkcionáře), a jak bylo již zmíněno, obzvláště německá národnostní skupina se tedy i nadále setkávala s prvky nacionalismu, takže podobná usnesení do roku 1968 lze chápat spíše jako dílčí změnu v rámci ÚV KSČ a snad i obecné nálady ve společnosti, ale rozhodně ne jako obrat v životě národnostních menšin.

2.2 Změny v právním postavení německé menšiny v období Pražského jara

V atmosféře rodícího se Pražského jara, jež je chápáno jako doba politického uvolnění v éře komunistického Československa, začaly formovat své konkrétní požadavky i národnostní menšiny. Podnět pro toto jednání jejich zástupců představovala diskuse o postavení Čechů a Slováků, která rozvířila i debaty o situaci ostatních národností ve vznikajícím federativním státě.

Jeden z prvních impulzů k možným změnám v postavení národnostních menšin přinesl již první den roku 1968. Prezident A. Novotný se ve svém novoročním projevu zmínil nejen o důležitosti spolupráce Čechů a Slováků, ale i „lidu dalších národností“. Formálně uznané národnostní menšiny začaly na půdě svých kulturních organizací jednat o svém postavení a

v rámci demokratizačního procesu začaly své závěry formulovat a směřovat je na ÚV KSČ spolu s požadavky na posílení svých práv spojených se změnami stanov existujících spolků.³⁵

Zásadním písemným dokumentem v oblasti práv menšin se stal Akční program KSČ z 5. dubna 1968, který se zabýval kromě obecnějších principů „cesty k demokratickému socialismu“ také federalizací a rovnoprávnost Čechů a Slováků, přičemž byla věnována do té doby nebývalá pozornost právům dalších národností na území ČSSR. Rovnoprávnost národnostních menšin a jejich právo na sebeurčení měly být podle dokumentu zakotveny zákonně i ústavně, jejich zajištění měla být přizpůsobena i výstavba orgánů veřejné správy na všech úrovních. Aby mohly národnosti adekvátně ovlivňovat záležitosti veřejného života, které se jich přímo dotýkaly, bylo přímo konstatováno: „Je třeba, aby národnosti, přiměřeně ke svému celkovému počtu, byly reprezentovány v našem politickém, hospodářském, kulturním a veřejném životě, ve volených i výkonných orgánech.“³⁶ V poválečné historii německé národnostní menšiny se jedná o zásadní dokument také z toho důvodu, že je zde poprvé uvedena mezi ostatními, již dříve zmiňovanými menšinami: „V socialistických podmínkách každá z národnostních menšin - maďarská, polská, ukrajinská, německá atd. - má právo na své národní vyžití a důsledné naplnění všech ostatních ústavních práv.“³⁷ Naděje, které vzbuzoval Akční program, potvrzovala také vláda ČSSR ve svém programovém prohlášení z 24. dubna 1968, kde uváděla, že se „zárukami“ pro národnostní menšiny (včetně německé) bude zabývat. Stejně tak se nový trend přístupu k národnostem objevoval i v projevech veřejných činitelů a v tisku.³⁸

Právě tisk byl zásadním zdrojem zprostředkovávajícím informace o společnosti. Menšinová politika vždy byla poněkud choulostivou záležitostí a interpretace v médiích a správný přístup k výkladu této problematiky většinové společnosti měl při změnách v postoji k menšinám mimořádný význam. Právě proto v atmosféře, v níž se rýsovalo ústavní zakotvení menšin včetně německé, která byla dosud v očích veřejnosti považována za integrovanou, bylo vydáno několik článků s touto tematikou, ačkoli (jak i v některých z nich zaznívalo) bylo záhodno povědomí veřejnosti o této problematice ještě rozšířit.³⁹ Kromě obecnějších statí⁴⁰

³⁵ Helena Nosková, „Národnostní menšiny a politika komunistické moci v Československu v letech 1948 – 1989,“ in *K problémům menšin v Československu v letech 1945 – 1989*, ed. Helena Nosková et al (Praha: ÚSD AVČR, 2005), 85.

³⁶ "Akční program KSČ", staženo 13. května, 2014, http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf, 14.

³⁷ "Akční program KSČ", staženo 13. května, 2014, http://www.68.usd.cas.cz/files/dokumenty/edice/405_1.pdf, 6.

³⁸ Staněk, *Německá menšina*, 159.

³⁹ Např. „Vědecký přístup k národnostní otázce,“ *Rudé právo*, 26. března, 1968, 2.

⁴⁰ Např. Milan Čermák, „Jak v národnostní otázce Proč federace?“ *Rudé právo*, 18. dubna, 1968, 3.

zabývajících se národnostní otázkou vycházela v deníku Rudé právo také prohlášení jednotlivých národností,⁴¹ které konstatovaly, že se v rámci demokratizačního procesu hlásí o práva, jež jim byla od počátku roku 1968 přisuzována a přibližují čtenářům svou situaci. Nutnou součástí podobných textů jsou také zmínky o ČSSR jako o jejich vlasti, kterou jsou připraveni nadále budovat pro blaho jejich obyvatel všech národností. K závažnosti národnostní politiky v očích čtenářů Rudého Práva mohly přispět i uveřejněné články zmiňující se o faktu, že se národnostní otázce věnuje velká pozornost,⁴² krom jiného taky na půdě Československé akademie věd (dále jen ČSAV).⁴³

Problematicke národnostních menšin musela být, vzhledem k výše zmíněným legislativním příslibům, věnována pozornost i na vědecké úrovni. Ústav státu a práva ČSAV došel již v březnu 1968 k námětům na změny ústavy, jež předal parlamentu spolu s výtkou, že ústava z roku 1960 byla připravena bez dostatečné vědecké přípravy, a proto by měla být v některých otázkách přezkoumána.⁴⁴ V květnu k problematice vydala rezoluci také Sekce národnostních vztahů Sociologické společnosti ČSAV. K jejím nejvýraznějším bodům patřil návrh na zřízení národnostní komise ÚV KSČ, která by se zařadila po bok již existujícím komisím ústředního výboru a doporučení institucionálního zabezpečení národnostní otázky v zákonodárných výborech a orgánech všech stupňů. Navržena byla také změna ústavy, v rámci níž by byl podtržen fakt, že ČSSR je nejen státem Čechů a Slováků, ale i ostatních národností žijících na jejím území.⁴⁵ Počátkem října 1968 pak byla založena při ČSAV Československá společnost pro studium národnostních otázek, tj. organizace sdružující vědce ze všech oborů, které se dotýkají národnostní problematiky. Cílem uvedené společnosti bylo společné řešení aktuálních problémů této oblasti.⁴⁶

Počátek roku 1968, jenž byl prolnut diskusí o vztahu mezi Čechy a Slováky, jasně směřoval k novému federativnímu státoprávnímu uspořádání státu. To bylo hlavní náplní odborné vládní komise, jež vznikla jako jeden z projevů demokratizace po ustavení nové vlády 8. dubna 1968. Kromě vztahu Čechů a Slováků se tato komise zabývala také ústavním ukotvením práv dalších národností, na jehož nutnost bylo v minulých měsících také často

⁴¹ Např. „Rezoluce čs. občanů německé národnosti, Plný souhlas s demokratizačním procesem“ *Rudé právo*, 24. května, 1968, 3., „Výzva kulturního svazu ukrajinských pracujících“ *Rudé právo*, 14. března, 1968, 6.

⁴² Rudé právo informovalo o celostátním semináři o národnostní otázce, který se uskutečnil koncem května v Bratislavě, jenž se opět kriticky stavěl k přílišnému důrazu na český a slovenský národ a opomíjení národnostních menšin a zasazoval se také o vědecké zkoumání národnostní problematiky. „O národnostních otázkách“ *Rudé právo*, 19. května, 1968, 2.

⁴³ „O národnostních otázkách“ *Rudé právo*, 19. května, 1968, 2., „Společnosti pro studium národnostních otázek“ *Rudé právo*, 10. dubna, 1968, 2.

⁴⁴ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 117.

⁴⁵ „O národnostních otázkách“ *Rudé právo*, 19. května, 1968, 2.

⁴⁶ „Společnosti pro studium národnostních otázek“ *Rudé právo*, 10. dubna, 1968, 2.

upozorňováno.⁴⁷ V květnu došlo na základě vládního usnesení také ke zřízení výboru pro přípravu nového státoprávního uspořádání a spolu s ním i ke vzniku komise pro řešení odborných otázek.⁴⁸ V čele pětasedmdesátičlenného výboru složeného z představitelů stran Národní fronty, Slovenské národní rady, Národního shromáždění, společenských organizací a odborníků stál předseda vlády Oldřich Černík. Komise, jíž předsedal Gustav Husák, ačkoli se nezabývala pouze problematikou národností, připravovala jak ústavní zákon o federalizaci, tak o postavení národností. I s odstupem času je preciznost práce uvedené komise na přípravě ústavních zákonů hodnocena velmi kladně.⁴⁹ Je třeba zmínit, že jejím hlavním tématem byla federalizace a národnostními menšinami se zabývala subkomise, jejíž podklady v podobě „Expertiz k národnostní otázce“ však ve fundovanosti informací nijak nezaostávaly. Jednání komise (a subkomise) se měli možnost účastnit i zástupci menšinových organizací, kteří se často i aktivně projevovali.⁵⁰ Z dnešního pohledu lze nepochybně hodnotit kladně doporučení subkomise o zařazení národnostní problematiky do vznikající ústavy v podobě samostatného zákona (nikoli jen v rámci zákona o federalizaci) jako určující pro vývoj národnostní politiky v Československu. Je to zřejmé zejména vezmeme-li v úvahu, že v polovině roku 1968 byla stále ještě ve hře varianta, že se národnostní politika v připravované ústavě nemusí objevit vůbec.

Na podmínky totalitního režimu byl tento legislativní proces obdivuhodný nejen efektivním zapojením fundovaných odborníků, ale i poměrně otevřenou veřejnou diskusí, kterou lze opět asi nejobjektivněji demonstrovat na člancích uveřejněných v Rudém právu: Úvahy o federalizaci, Vztahy mezi našimi národy postavit na zdravé základy (2)⁵¹, Předsednictvo čs. vlády předkládá k veřejné diskusi návrh zákona o postavení národností v ČSSR⁵², Stejná práva i povinnosti, Diskuse o postavení národností⁵³ či Se čtenáři nad návrhem zákona o postavení národností v ČSSR, Stát mnoha jazyků?⁵⁴ uveřejněný v Mladé frontě.⁵⁵

⁴⁷ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 118.

⁴⁸ „Zasedalo předsednictvo ÚV KSČ“ *Rudé právo*, 16. května, 1968, 1.

⁴⁹ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 119

⁵⁰ Především zástupci maďarské menšiny, která si uvědomovala svůj jistý vliv a dokonce usilovala o autonomii, která však nakonec nebyla prosazena. Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 119.

⁵¹ „Úvahy o federalizaci, Vztahy mezi našimi národy postavit na zdravé základy (2)“ *Rudé právo*, 4. července, 1968, 3.

⁵² „Předsednictvo čs. vlády předkládá k veřejné diskusi návrh zákona o postavení národností v ČSSR“ *Rudé právo*, 4. října, 1968, 3.

⁵³ „Stejná práva i povinnosti, Diskuse o postavení národností“ *Rudé právo*, 9. října, 1968, 1.

⁵⁴ „Se čtenáři nad návrhem zákona o postavení národností v ČSSR, Stát mnoha jazyků“ *Mladá fronta*, 24. října, 1968, 3.

⁵⁵ Po přijetí ústavního zákona se objevily v té době již „vysvětlující“ články také v dalších periodikách: v Zemědělských novinách z 2. 11. 1968 a ve Svobodném Slovu z 5. 11. 1968. Národní archiv, Praha, Ministerstvo

I přes invazi vojsk pěti států Varšavské smlouvy na československé území 21. srpna 1968 se podařilo pokročilé práce komise na přípravě ústavního zákona dokončit a předložit ústavně právnímu výboru Národního shromáždění. Dne 27. října 1968 byl ústavní zákon o postavení národností č. 144/1968 Sb. projednán a schválen Národním shromážděním spolu s ústavním zákonem o federalizaci č. 143/1968 Sb.⁵⁶

Důvodová zpráva⁵⁷ k vládnímu návrhu zákona se vrací k marxisticko-leninským ideálním internacionalismu,⁵⁸ kterým se Československo přijetím zákona přibližuje, nicméně je třeba podotknout, že z interpretace zprávy vyplývá, že národnostní menšiny právy již disponují a že se tedy jedná spíše o formální ukotvení, což, jak bylo zmíněno výše, v praxi ne vždy platilo.

Při vlastním projednání ústavního zákona o postavení národností na 28. schůzi Národního shromáždění 27. října 1968 zmínil ministr spravedlnosti Bohuslav Kučera mezi důvody k předložení tohoto zákona nepochybnou souvislost se zákonem o federalizaci, nutnost uspořádat kromě vztahů Čechů a Slováků také vztahy ostatních národností žijících na československém území. Jeho historický exkurz samozřejmě nebyl ideologicky neovlivněn, nicméně lze konstatovat, že se jako člen Československé strany socialistické vyvaroval některých klišé o vině buržoazie za vynechání národnostní politiky z ústavy z 9. května 1948.⁵⁹ Ministr zmiňuje i rozšíření výčtu národností žijících na našem území o Němce a změny v posílení politického zastoupení národnostních skupin. Dále uvádí, že se zákon setkává se souhlasnými hlasy z mnoha oblastí a také jeho přínos celé společnosti v podobě silnější občanské sounáležitosti a vlastenectví, které by měl, jakožto smířlivý krok směrem k národnostním skupinám vyvolat, aniž by ohrozil práva Čechů a Slováků.⁶⁰ Zmiňuje také skutečnost, že rovnoprávnost národností neznamena jen respektování práv jednotlivců, ale i národností jakožto celků. Zmínka o zabezpečení znalosti češtiny nebo slovenštiny mezi příslušníky národnostních skupin se objevila pravděpodobně kvůli obavě z početné maďarské menšiny na Slovensku.⁶¹ Za připomenutí rozhodně stojí závěr projevu ministra spravedlnosti, kde zmiňuje důležitost prováděcích zákonů, jež samotný ústavní zákon adekvátně konkretizují.⁶²

zahraničních věcí – výstřížkový archiv, 1952-1987, inv. č. 1040, sign. I 14b Československo – národnostní menšiny, k. 1470.

⁵⁶ <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/028schuz/s028001.htm>.

⁵⁷ http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0211_00.htm.

⁵⁸ Srov. Šindelka, *Národnostní politika*, 7-19.

⁵⁹ Šindelka, *Národnostní politika*, 111.

⁶⁰ Staněk, *Německá menšina*, 163.

⁶¹ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 120.

⁶² Prováděcí zákony však nevznikly. <http://www.psp.cz/eknih/1964ns/stenprot/028schuz/s028008.htm>.

Z projevu zpravodaje poslance Františka Garaje, který přednesl zprávu, jež obsahovala změny provedené vládou v návrhu zákona je patrné, že nejvíce připomínek ze strany výborů Národního shromáždění se vztahovalo k druhému a třetímu článku, protože tyto vymezovaly práva národností (blíže k jednotlivým článkům viz níže). Tyto dva články byly sice pozměněny, ale jednalo se v podstatě jen o změny ve formulaci.

Ideologicky i věcně ústavní zákon uvádí nejvýstižněji Národní shromáždění v jeho samotném úvodu: „Národní shromáždění Československé socialistické republiky majíc na zřeteli, že pracující lid Československé socialistické republiky, který je zdrojem veškeré státní moci, tvoří v nerozlučné pospolitosti spolu s českým a slovenským národem též národnosti maďarská, německá, polská a ukrajinská (rusínská) a že se tyto národnosti v duchu politiky Národní fronty tvořivě podílejí na rozvoji země a rozvíjejí přitom i vlastní formy národního života, ve snaze dále prohloubit a upevnit bratrské spolužití a solidaritu národů a národností a zabezpečit národnostem účast na státní moci a poskytnout jim účinné záruky dalšího rozvoje, usneslo se na tomto ústavním zákoně.“⁶³

Článek 1 obsahuje výčet zahrnující následující národnosti: maďarskou, německou, polskou a ukrajinskou (rusínskou), což samo o sobě může vyvolávat otázku, zda zákon vztahuje i na národnosti, které nebyly zmíněny.⁶⁴ Nicméně zmínky v ústavě se dočkala konečně německá menšina, a to na základě svého početního zastoupení hned na druhé pozici za nejpočetnější maďarskou menšinou.

Článek 2 se zabýval „zastoupením národností v zastupitelských sborech a jiných volených orgánech“, které bylo odvozováno od početního zastoupení dané menšiny. Vzhledem k nedemokratickým poměrům ve státě mělo politické zastoupení spíše symbolický význam.

Článek 3 zabezpečuje následující práva jmenovaným národnostem: „a) právo na vzdělání v jejich jazyku, b) právo na všestranný kulturní rozvoj, c) právo užívat jejich jazyka v úředním styku v oblastech obývaných příslušnou národností, d) právo spolčovat se v národnostních kulturních společenských organizacích, e) právo na tisk a informace v jejich jazyku.“, a to „v rozsahu přiměřeném zájmu jejich národního rozvoje a za podmínek

⁶³ Vládní návrh viz: http://www.psp.cz/eknih/1964ns/tisky/t0211_00.htm. Vlastní ústavní zákon viz: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf.

⁶⁴ Pravděpodobně by nebyly schopny ani vytvořit dostatečnou poptávku po úředním styku či školství v příslušném jazyce, ale právo na slučování či existenci publikací v příslušném jazyce by bylo proveditelné pro sebemenší národnostní skupinu. Otázka, zda se práva týkají výhradně uvedených národností, není zodpovězena ani v důvodové zprávě a nedotkli se jí ani řečníci ve svých projevech při schvalování zákona Národním shromážděním. Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 121.

stanovených zákony“.⁶⁵ Zásadním problémem zmiňovaného ústavního zákona bylo právě to, že byl od začátku uvažován i s doplňujícími zákony, jež se však s příchodem normalizace již nepodařilo prosadit, což vedlo ke spíše formálnímu charakteru celého ústavního zákona.⁶⁶

Článek 4 zajišťuje svobodnou volbu národnosti, která občanovi nikdy nemůže způsobovat žádnou újmu, a veškeré formy nátlaku směřující k odnárodňování jsou zakázány. V článku 5 je přímo uvedeno, že bude ústavní zákon „proveden zákony Federálního shromáždění a zákony národních rad“ a že budou zřízeny orgány zabezpečující uskutečnění práv národností.⁶⁷ Česká i Slovenská národní rada (dále jen ČNR a SNR) zřídila výbor pro národní výbory a národnosti, v rámci obou republikových vlád začala pracovat Rada pro národnosti, v menšinových oblastech vznikaly při národních výborech komise pro záležitosti národností. Tyto orgány však narážely na neexistenci prováděcích zákonů, které se jich měly zásadně týkat.⁶⁸

Konečně článek 6 zrušil ustanovení článku 25 předchozí ústavy (tj. ústavní zákon č. 100/1960 Sb.),⁶⁹ který byl dosud jediným ústavním zajištěním práv národnostních menšin, jež v něm byly zmíněny.⁷⁰ Přestože i v případě nově schváleného ústavního zákona zůstalo u poněkud problematického výčtu národností, byl jejich seznam rozšířen o německou menšinu a v případě ukrajinské přibyl odkaz na rusínský původ mnoha jejích příslušníků.⁷¹ Vzhledem k tomu, že článek 25 socialistické ústavy byl spíše jen zmínkou o národnostech, lze jistě chápat novou úpravu jako velký formální přínos, už jen proto, že byl menšinové problematice věnován celý článek ústavy, jenž menšinám deklaroval práva, a jeho záměrem v době vzniku evidentně bylo zlepšit postavení národností. Vezmeme-li v úvahu posrpnovou zásadní změnu politiky, je pozitivní i fakt, že byl ústavní zákon ve svém znění dokončen a přijat. Nicméně vzpomeneme-li, že jak v zákoně samotném, tak při jeho přípravě a projednávání bylo mnohokrát zmíněno, že se počítá s jeho doplněním o prováděcí zákony (viz citace článku 5 výše). Zákon tedy sice formálně existoval, ale již nebyla nijak blíže specifikována práva, jež menšinám přiznával. Přestože se to tak na první pohled nemusí jevit, zásah normalizace je v případě ústavního zákona o postavení národností evidentní.

⁶⁵ http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf.

⁶⁶ Výjimkami byly zákonné úpravy školství, tisku, divadel a kulturních spolků. Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 122.

⁶⁷ http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb41-68.pdf.

⁶⁸ Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 122.

⁶⁹ Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. obsahuje celkem sedm článků o postavení národností. Poslední, sedmý článek stanovuje nabytí účinnosti ústavního zákona o postavení národností na 1. leden 1969.

⁷⁰ „Článek 25: Občanům maďarské, ukrajinské a polské národnosti zabezpečuje stát všechny možnosti a prostředky ke vzdělání v mateřském jazyce a ke kulturnímu rozvoji.“ http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html.

⁷¹ Jednalo se převážně o obyvatele Podkarpatské Rusi, která byla součástí Československa do roku 1939.

Důvody, proč se menšinová problematika z posrpnové politiky vytratila, nejsou nijak zřejmé, nicméně je lze odvodit ze vzniklé situace, v níž bylo nutné hlavně zklidnit okupované národy v Československu a nevyvolávat zbytečné diskuse. Menšinová politika, která ač byla marxisticko-leninskou teorií uznávána, v praxi vždy vyvolávala diskuse, proto bylo pravděpodobně rozhodnuto⁷² problematikou se nezabývat a tudíž se již nevracet k ústavnímu zákonu.

Půjdeme-li po stopách opomíjení ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností, stojí za zmínku hned schůze Byra pro řízení stranické práce v českých zemích ÚV KSČ konaná v listopadu 1969. Návrh institucionálních opatření k řešení národnostní problematiky ve vládě a v orgánech státní správy České socialistické republiky,⁷³ jenž mu byl předložen, totiž ještě evidentně počítá s „konkrétními realizačními návrhy“ ke zmíněnému ústavnímu zákonu. Dokonce návrh České socialistické republiky vytýká v této oblasti jistou opožděnost oproti Slovenské socialistické republice, kde již fungovala v rámci vlády SSR Rada pro národnosti. Dokument představuje podklady pro zřízení Rady pro národnosti ČSR, iniciativního poradního popř. kontrolního orgánu vlády v záležitostech týkajících se zájmů národností.⁷⁴ Zajímavé je stanovisko ke zmíněnému návrhu, jež vydalo oddělení státních orgánů a společenských organizací ÚV KSČ, v němž se rovněž hovoří o předpokladech pro realizaci ústavního zákona, nicméně je citlivější na „kádrové složení Rady pro národnosti při vládě ČSR“.⁷⁵ Doporučuje způsob navrhování a výběr členů do zmíněného orgánu nechat prověřit předsednictvy příslušných krajských výborů, nikoli přijímat členy přímo z titulů jejich funkcí (předsedů národnostních komisí krajských národních výborů a poslanců krajských a okresních národních výborů příslušné národnosti), jak bylo v původním návrhu. Obecně řečeno, oddělení státních orgánů a společenských organizací souhlasilo sice s prosazováním národnostní politiky, ale pouze za předpokladu kádrové čistoty všech zúčastněných, tedy minimálního ohrožení rozvržení sil ve státě.

⁷² Petráš, Petrův a Scheu, *Menšiny*, 123. Zejména díky samotným menšinám, které prakticky žádné požadavky nekladly.

⁷³ Návrh institucionálních opatření k řešení národnostní problematiky ve vládě a v orgánech státní správy České socialistické republiky, [Praha, před 5. listopadem 1969], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, f. 02/7, sv. 15, a.j. 35.

⁷⁴ Dále hovoří o ministerstvech a orgánech, které budou participovat na provádění ústavního zákona, a zmiňuje se také o zapojení národních výborů.

⁷⁵ Stanovisko oddělení státních orgánů a společenských organizací byra ÚV KSČ, [Praha, před 5. listopadem 1969], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, f. 02/7, sv. 15, a.j. 35.

2.3 Dopad normalizačních změn na právní postavení německé menšiny

Pokus o demokratizaci společnosti z roku 1968 vystředala normalizace, jejíž dopad se zrcadlil ve všech oblastech veřejného života, organizace, periodika či instituce spojené s národnostními menšinami nevyjímaje.⁷⁶ O směřování národnostní politiky za normalizace lze říci, že se soustředila především na stranické vzdělávání a výchovu k internacionalismu. Vychováváním svých členů se zabývaly také organizace národnostních menšin, často výrazně na úkor dřívějších aktivit spojených s kulturou.

Stejně jako dosud, i za normalizace se národnostní politika řídila pokyny Komunistické strany Československa, jejíž ústřední výbor měl vždy hlavní slovo, i když v důsledku přijetí ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností vzniklo několik nových orgánů věnujících se menšinové politice. V rámci výboru České národní rady (dále jen ČNR) pro národní výbory a národnosti vznikla komise pro národnosti ČNR, dále byla ustavena výše zmíněná rada pro národnosti vlády ČSR. V místech vyššího výskytu národnostních menšin byly v rámci národních výborů zřízeny národnostní komise, v případě německé menšiny navazující na dřívější činnost z padesátých let. Dopadu inkriminovaného ústavního zákona bylo přičítáno také početnější zastoupení reprezentantů menšin v národních výborech. Menšinová problematika kromě zmíněných orgánů zaměstnávala také některá ministerstva a další instituce; ministerstvo vnitra (záležitosti správy a sdružování), kultury (kulturní aktivity), školství (vzdělávání), dále Československou akademii věd (výzkum národnostní problematiky), Československý úřad pro tisk a informace (tisk v mateřském jazyce), rozhlas, televizi i Československou tiskovou kancelář (dále jen ČTK).⁷⁷

V druhé polovině roku 1969 byla „ustavena pracovní skupina odborníků z oblasti teorie a praxe, zástupců zainteresovaných ústředních orgánů (ÚV NF ČSR, ČNR a Úřadu vlády ČSR), resortů příslušných národních výborů a zástupců národností“,⁷⁸ která vytvořila zprávu o národnostní problematice v ČSR, jež byla předložena byru ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích. Zatímco zpráva doporučuje stranickým orgánům zařadit následující body do příprav XIV. sjezdu KSČ, ty konstatují, že to z časových důvodů není možné: „Stranické orgány by měly po XIV. sjezdu zajistit realizaci jednotných zásad národnostní politiky podle specifických podmínek obou republik, stanovit na základě rozboru

⁷⁶ Blíže ke KSONN a PVZ kapitola Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung této práce.

⁷⁷ Nosková, „Národnostní menšiny“, 86.

⁷⁸ Návrh stanoviska k materiálu pro byro ÚV „Zpráva o národnostní problematice v České socialistické republice“, [Praha, před 9. dubnem 1971], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, Praha, 1968-1971, spis č. 1479, nezpracováno.

postavení národností na území ČSSR, určit míru politické subjektivity jednotlivých národností, navrhnout formy aktivní účasti příslušníků národností na řízení a správě státu a vymežit odpovědnost za provádění národnostní politiky orgánů Národní fronty i masových společenských organizací.⁷⁹ Kromě toho stranické orgány „považují za reálné neměnit existující zastoupení národností v zákonodárných a zastupitelských orgánech“, negativně se staví také k navrhovanému jazykovému zákonu, s tím, že problematiku lze řešit „účinnějšími a politicky vhodnějšími prostředky“, podtrhuje důležitost a kvantitu politické výchovy v rámci kulturních organizací.⁸⁰ V neposlední řadě stojí za zmínku obrat v pohledu na léta 1968-1969, tedy kritika předložené zprávy za chybějící zhodnocení tohoto období: „Doporučujeme odstranit tento závažný nedostatek tím, že do zprávy bude zařazeno vyvážené zhodnocení toho, jak byla národnostní problematika zneužívána pravicově oportunistickými a protisocialistickými silami.“⁸¹

Z uvedených dokumentů je patrná čím dál menší ochota strany k faktickému provádění menšinové politiky deklarované ústavním zákonem č. 144/1968 Sb. o postavení národností. Tento trend se do pádu komunistického režimu nijak zdatelně nezměnil.

⁷⁹ Návrh stanoviska k materiálu pro byro ÚV „Zpráva o národnostní problematice v České socialistické republice“, [Praha, před 9. dubnem 1971], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 1479, nezpracováno.

⁸⁰ KSONN je v tomto směru hodnocen pozitivně, kvůli personálním čistkám, jež proběhly na podzim 1970. Více v kapitole 3.4 Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung této práce. Za zmínku stojí také nesouhlas byra s částí zprávy, která se zabývá školstvím. Jak byro uvádí: „němečtí soudruzi pracující dnes v novém vedení Kulturního sdružení německých pracujících, nepovažují zřizování tříd a škol s německým vyučovacím jazykem za potřebné a mají názor, že zcela vystačuje dosavadní nepovinná výuka pro žáky německé národnosti“ (Návrh stanoviska k materiálu pro byro ÚV „Zpráva o národnostní problematice v České socialistické republice“, [Praha, před 9. dubnem 1971] a Zpráva o národnostní problematice v České socialistické republice, [Praha, před 9. dubnem 1971], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 1479, nezpracováno, jak bylo zmíněno, jedná se názor o nového vedení KSONN, jehož názory se v podstatě rovnaly názorům ÚV KSČ. Zajímavé je srovnání citovaného tvrzení s hodnotící zprávou KSONN za první pololetí roku 1970 kapitola 3.3. Zahájení činnosti kulturního sdružení občanů německé národnosti ČSSR této práce, kdy byla situace ve školství hodnocena přednormalizačním vedením KSONN.

⁸¹ Návrh stanoviska k materiálu pro byro ÚV „Zpráva o národnostní problematice v České socialistické republice“, [Praha, před 9. dubnem 1971], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945 - 1989, Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 1479, nezpracováno.

3. Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti

3.1 Společenské události směřující k založení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti

Němečtí občané Československa s napětím pozorovali změny v postoji strany a státních úřadů k menšinám na jaře 1968 a postupné náznaky toho, že by jejich vlast mohla konečně uznat jejich existenci. Dne 5. dubna⁸² nastal moment, kdy se zástupci menšiny utvrdili v tom, že jejich doufání nebylo marné - konečně se dočkali písemného uznání své existence, kterého se jim dostalo v již zmiňovaném Akčním programu KSČ. Takřka obratem začali občané německé národnosti pořádat schůze⁸³ v místech, kde jich žilo nejvíce, tedy na severu a západě Čech. Hovořili na nich o nastalé situaci, o tom, co jim může přinést, a pro jaké požadavky z jejich strany se tímto otevírá prostor. Při srovnání veřejné schůze v Liberci⁸⁴, která proběhla hned 4. dubna a shromáždění v Sokolově z 29. dubna⁸⁵, nenalezneme přes časový i geografický odstup mnoho diferencí.⁸⁶ Obecně se totiž mezi Němci neobjevovaly nijak překvapivé požadavky. Jednalo se převážně o snahu provedení několika administrativních opatření, která by jim zajistila snazší život ve státě a obecně řečeno, dosažení zrovnoprávnění s ostatními menšinami – maďarskou, polskou a ukrajinskou.⁸⁷

Díky informacím o demokratizaci a zlepšujících se společenských podmínkách v Československu, obsažených v periodiku Prager Volkszeitung se začaly v obcích, kde žila četnější německá menšina, ustavovat přípravné výbory pro vznik kulturní organizace určené primárně k prosazování zájmů německy mluvícího obyvatelstva a vytvoření jeho kulturního a

⁸² Vznik dokumentu je datován 5. dubnem 1968, ale o východiscích, která měl obsahovat, byla veřejnost informována již od 1. dubna.

⁸³ Co se týče informovanosti mezi občany německé národnosti o konání podobných setkání, ale především o celkové politické situaci a stranickém přístupu, sehrál zásadní roli týdeník PVZ. Redakce týdeníku se také velmi výrazně zasadila o vznik KSONN, mj. rozhovorem se zástupci ÚV NF ČSSR o možném přijetí organizace do Národní fronty. Podrobněji viz kapitola o Prager Volkszeitung.

⁸⁴ Dopis P. Reimana Č. Císařovi, Praha, 8. dubna 1968, NA, Praha, KSČ - Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 4228, neuspořádáno.

⁸⁵ Staněk, *Německá menšina*, 160.

⁸⁶ Obecně neexistovala mezi Němci názorová shoda ohledně výuky na školách v němčině. Někteří zástupci menšiny viděli absenci výuky v mateřštině jako zásadní problém, zatímco jiní se domnívali, že „... po 20letém přerušení by takový požadavek nebyl reálný“. Viz dopis P. Reimana Č. Císařovi, Praha, 8. dubna 1968, NA, Praha, KSČ - Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 4228, neuspořádáno.

⁸⁷ Tyto národnostní menšiny měly kromě jiných práv své kulturně-společenské spolky, v rámci nichž se mohly organizovat: Kulturní sdružení maďarských pracujících (CSEMADOK), Polský kulturně-osvětový svaz (PZKO) a Kulturní svaz ukrajinských pracujících (KSUP).

společenského zázemí. Prager Volkszeitung byl změněný název týdeníku německé menšiny.⁸⁸ Činnost jeho redakce měla vzhledem k neexistenci organizace mimořádný význam - byla jedinou možnou platformou pro formování názorů a požadavků občanů německé národnosti v období, kdy ostatní menšiny o této problematice jednaly v rámci svých kulturních svazů.⁸⁹

Je však třeba si uvědomit, že ačkoli většina Němců přijala demokratické změny s nadšením, nebylo tomu tak zdaleka u všech. Stejně jako ve většinové společnosti, tak i mezi nimi se nacházela skupina konzervativních komunistů, která rozhodně nevítila vzniklou situaci. Také mezi příslušníky německé menšiny se nacházeli jedinci opatrní, kteří se vznikající organizací nechtěli být nijak spojováni.⁹⁰ Tento postoj není, zvláště po prožité druhé polovině čtyřicátých a začátku padesátých let, kdy byli Němci na našem území vystaveni silné národnostní i sociální diskriminaci, nijak překvapivý. Diskriminace, později spíše převažující ignorace ze strany československého státu vedla část z nich k názoru, že je již pozdě snažit se vzkřísit německou menšinu jako celek, a že tato menšina a její organizace měla být uznána mnohem dříve, aby podobné snahy získaly většího významu. Nicméně díky silné a velmi aktivní skupině Němců, kteří pracovali na ustavení kulturního sdružení, vyvrcholily tyto snahy povolením vzniku ústředního přípravného výboru, na jehož pražském zasedání 22. června 1968 byly projednávány stanovy a programové prohlášení budoucího kulturního sdružení.⁹¹

O aktivizaci občanů německé národnosti byly samozřejmě informovány stranické orgány. Dělo se tak jednak prostřednictvím menšiny samotné, která postupovala velmi obezřetně a o veškeré činnosti informovala pomocí dopisů adresovaných Ústřednímu výboru KSC, popř. rezolucí vydávaných na jednotlivých shromážděních, jednak v podobě „vlastního sledování“ společenského vývoje v rámci strany. Po vypracování „informační zprávy o situaci mezi občany německé národnosti“⁹² vygenerovalo Ideologické oddělení ÚV KSC návrhy na řešení nastalého stavu, kdy německá menšina začala pozvolna formulovat své požadavky. Uvedené oddělení uznalo jistá pochybení a nedostatky v dosavadním přístupu, konkrétně kritizovalo dosavadní přehlížení německé menšiny a počítalo s upravením jejího

⁸⁸ Změna proběhla v březnu 1968 a byl nahrazen i podtitul na „Das Wochenblatt der Deutschen in der ČSSR“

⁸⁹ Kromě zásadního podílu na budoucím vzniku kulturní organizace se redakce PVZ v době Pražského jara zabývala tématy ze západního Německa a zveřejnila mnoho článků, na které padaly stížnosti z Německa východního. Více v kap. Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung.

⁹⁰ Walter Piverka, *Býti Němcem*, 61.

⁹¹ Staněk, *Německá menšina*, 160.

⁹² Informační zpráva ideologického oddělení ÚV KSC pro předsednictvo strany, Praha, 23. května 1968, NA, Praha, KSC - Byro ÚV KSC, Praha, 1968-1971, spis č. 4278, neuspořádáno.

státoprávního postavení v připravované ústavě⁹³ a považovalo za neodkladné ustavení kulturního sdružení také pro tuto menšinu. Zároveň však varovalo před „německou nevyzpytatelností“ a upozorňovalo proto na nutnost „... ideově politicky a organizačně (kádrově) zabezpečit založení kulturního spolku občanů německé národnosti a uložit stranickým orgánům a komunistům v ostatních organizacích, aby se postavili tomuto hnutí do čela, začali usměrňovat jeho další postup i činnost přípravného i řádného ústředního výboru a celkové činnosti tohoto spolku.“⁹⁴

Následně, v druhé polovině roku 1968, vznikaly další přípravné výbory a konaly se další schůze a čím dál více Němců se chtělo zapojit do diskuse o směřování rodící se kulturní organizace a zvolit co nejschopnější delegáty na ustavující konferenci. Ta se stala reálnou 25. dubna 1969 schválením stanov Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti Federálním ministerstvem vnitra. Přípravný výbor KSONN tak splnil podmínky pro vstup do Národní fronty a mohl požádat předsednictvo Ústředního výboru Národní fronty ČSSR o přijetí. Jednalo se sice o formální krok, ale bez členství v Národní frontě nebylo možné fungování jakékoli organizace v té době na našem území. ÚV NF odsouhlasil přijetí přihlášky a tedy i stanov a návrh programového prohlášení dne 28. května 1969.⁹⁵

Vlastní stanovy se ve své úvodní části odvolávají na ústavní zákon č. 144/1968 Sb. o postavení národností v Československé socialistické republice, díky němuž bylo možné německou kulturní organizaci založit. Důraz je kladen na celorepublikovou důležitost zrovnoprávnění německé menšiny, a to na základě teorie, že pokud se Němci v ČSSR budou cítit jako rovnoprávní občané, podpoří se tak jednota republiky a budou tak mít větší zájem na „budování společné socialistické vlasti“. Nutno podotknout, že důraz na „socialistický internacionalismus“ hned v úvodu se poměrně zásadně vylučuje s obávanými tendencemi „nacionalismu“, „revanšismu“ a dalšími nařčenými, které se nad příslušníky německé menšiny vlivem dvacetileté komunistické ideologie více či méně vznášely.

Úvodní část stanov se věnuje formálním záležitostem jako je zákonné ukotvení a fungování sdružení jako dobrovolné kulturní organizace s působností na celém území ČSSR a se sídlem v Praze.⁹⁶

⁹³ Informační zpráva ideologického oddělení ÚV KSČ pro předsednictvo strany, Praha, 23. května 1968, NA, Praha, KSČ - Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 4278, neuspořádáno.

⁹⁴ Informační zpráva ideologického oddělení ÚV KSČ pro předsednictvo strany, Praha, 23. května 1968, NA, Praha, KSČ - Byro ÚV KSČ, Praha, 1968-1971, spis č. 4278, neuspořádáno.

⁹⁵ Dopis F. Schaleka a G. Hünigena J. Korčákoví, Praha, 2. června 1969, NA, Praha, Národní fronta ČSR - ústřední výbor, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

⁹⁶ Jednalo se zejména o území ČSR, na Slovensku vznikla pouze jedna místní organizace a to ve východoslovenském Medzevu. Viz Staněk, *Německá menšina*, 169.

V další kapitole si organizace vytyčuje své cíle a úkoly, které se postupně formovaly již v průběhu Pražského jara. Hlavním z nich je poznávání německého kulturního dědictví, ale i kultury všech národností ČSSR. Dále k nim patří podpora umělecké činnosti formou vzniku nejrůznějších kroužků a souborů, především pak divadelního, jenž měl vystupovat v oblastech s větším výskytem německy mluvícího obyvatelstva, pomoci při vydávání tiskovin a při šíření rozhlasového vysílání Československého rozhlasu v německém jazyce i podpora literární činnosti německy píšících autorů. Spoluprací s ROH, dalšími společenskými, ale i vědeckými organizacemi mělo být dosaženo pořádání nejrůznějších osvětových přednášek a kurzů pro německy mluvící obyvatelstvo. Ve spolupráci s ministerstvem školství měla být zahájena výuka němčiny jako mateřského jazyka. Dále byla plánována péče o německá oddělení veřejných knihoven, popř. budování knihoven s německými periodiky a literaturou v místech, kde byla německá menšina čteně zastoupena, v těchto oblastech KSONN usiloval i o vysílání filmů s německými titulky (v případě německých filmů o projekci v původním znění). Organizace byla také připravena napomáhat při zřizování a následné údržbě sbírek v národopisných muzeích.

Členství v KSONN bylo podmíněno pouze československým státním občanstvím a dosažením věku osmnácti let. Adept se přijímal na základě rozhodnutí členské schůze místní skupiny. Každý člen měl aktivní i pasivní volební právo do orgánů KSONN a mohl se účastnit při spoluvytváření veškeré činnosti organizace. Povinností členů bylo placení členských příspěvků, jejichž výši určoval sjezd. Členství mohlo být ukončeno úmrtím, vystoupením z organizace, vyloučením na základě neplacení členských příspěvků nebo hrubého porušení stanov, na němž se usnesla schůze místní skupiny, proti jejímuž rozhodnutí se bylo možné odvolat k vyššímu orgánu KSONN.

Pokud jde o hierarchii spolku, určují stanovy jako vrcholný orgán sjezd delegátů oblastních skupin, který byl také jako jediný oprávněn většinou svých hlasů stanovy měnit a rozhodoval také o případném zániku organizace. Měl se konat jednou za dva roky, což byla zároveň délka funkčního období zúčastněných delegátů (volení zástupci místních skupin – jeden delegát na padesát členů organizace) i sjezdem voleného pětadvacetičlenného ústředního vedení a tříčlenné revizní komise. Ústřední vedení ze svého středu následně volilo předsednictvo o sedmi členech včetně předsedy, dvou místopředsedů, tajemníka a pokladníka, který spravoval jmění organizace a na jehož práci dohlížela revizní komise. Na přání nadpoloviční většiny členů mohl být svolán mimořádný sjezd. Celou organizaci řídilo ústřední vedení ze svých zasedání, v mezidobí rozhodovalo předsednictvo, místní a oblastní skupiny se podřizovaly jejich rozhodnutím. Místní skupiny mohly být zřizovány v místech

obývaných více než deseti členy KSONN, oblastní/okresní skupiny v místech alespoň deseti místních skupin. Skupiny činily rozhodnutí při souhlasu nadpoloviční většiny přítomných členů a disponovaly tříčlenným výborem voleným pro komunikaci s vyššími orgány sdružení.

V programovém prohlášení⁹⁷ je kromě bodů, jež zazněly již ve stanovách, na úvod věnován prostor minulosti. Při chvále současné demokratizace společnosti spojené s ústavním zákonem č. 144/1968 Sb. o postavení národností je také kriticky popsána dosavadní situace. Skutečnost, že od konce války a poválečného odsunu došlo alespoň k minimálnímu sblížení mezi Čechy a Němci žijícími v ČSSR je prezentována jako akt mezilidského sblížení, který však nemá mnoho společného s národnostní politikou; ta jakoby s německou menšinou vůbec nepočítala. Jakákoli činnost zahájená do té doby na místní úrovni postrádala organizaci a řešila se na různých místech individuálně – ať už jde o kulturu, školní výuku, činnost národních výborů či Revolučního odborového hnutí, v neposlední řadě i o periodikum Aufbau und Frieden, později Volkszeitung. V některých místech se i v těžkých podmínkách podařilo díky individuální snaze životní situaci německého obyvatelstva postupně zlepšovat, ale další rána přišla v atmosféře, jež následovala po přijetí ústavy v roce 1960, kdy nezmíněním německé menšiny došlo k potlačení mnoha již rozběhnutých kulturních a společenských snah a rapidně tak vzrostl počet žádostí o vystěhování do Německé spolkové republiky. V textu je zmíněn také význam možnosti organizovat se z důvodu velké rozdrobenosti těchto občanů po území České socialistické republiky. Dále jsou uvedeny i rychlé soudy, jež často padaly na hlavy příslušníků německé národnostní skupiny, když projevila zájem se sdružovat, k nimž patřila například obvinění ze „separatismu“ či „nacionalismu“. Proti zmíněným tendencím či jakékoli formě „revanšismu“ se sdružení jednoznačně vymezilo a vyslovilo podporu socialistických idejí.

Základní body programu vznikající organizace jen podtrhovaly směřování, jež zanesla do svých stanov. Konkretizovaly například zkvalitnění výuky německého jazyka na školách, jehož by bylo možné dosáhnout spoluprací s ministerstvem školství či zlepšením přísunu informací v německém jazyce rozšířením jediného německy psaného periodika v ČSSR z týdeníku na deník a zároveň převzetím jeho vydávání i úpravou vysílacího času Československého rozhlasu v německém jazyce. Byla vysvětlena nutnost komisí pro práci s německým obyvatelstvem při národních výborech, které měly krom jiného vysvětlovat důležitost KSONN a zabraňovat předsudkům ze strany většinového obyvatelstva.

⁹⁷ Návrh programového prohlášení pro kulturní organizaci německých občanů ČSSR, [Praha, před 15. květnem 1969], NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

Programové prohlášení je zakončeno výzvou německým spoluobčanům k zapojení se do demokratizace československé socialistické společnosti, konkrétně samozřejmě do budování vlastního kulturního sdružení.

3.2 Zahajující kongres Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti a počátky činnosti organizace

Zahájení činnosti KSONN znamenalo vyvrcholení mnohaletých snah německé menšiny. Zahajujícímu kongresu předcházelo několik měsíců příprav, do nichž se zapojilo více než 4000 občanů německé národnosti a v jejichž rámci proběhly na 62 místech republiky ustavující schůze místních organizací. Dne 14. června 1969 se v Praze uskutečnilo setkání 130 delegátů⁹⁸ spolu s 29 hosty, především z řad zasloužilých „dělnických funkcionářů“ německé národnosti, a s 15 zástupci komunistické strany a společenských organizací (včetně představitelů sdružení ostatních národností) za účelem slavnostního zahájení činnosti jejich kulturně-společenské organizace.

Z přítomných delegátů byla polovina členy KSČ a třetina dokonce „nosieli řádů a vyznamenání za zásluhy o socialistickou výstavbu ČSSR“. Sociální struktura přítomných delegátů byla následující: 27 osob zastávalo dělnické profese, 49 delegátů byli zaměstnanci a zástupci inteligence a 54 účastníků tvořili lidé v důchodu. Ne překvapivě téměř dvě třetiny z nich disponovaly pouze základním vzděláním. Vysoký věkový průměr, typický pro německou menšinu se logicky odrazil i na věkovém složení delegátů, z nichž více než dvě třetiny tvořily osoby starší 50 let.⁹⁹ Právě tyto údaje, obzvláště ty o zásluhách pro stranu a stát nabudou na důležitosti a zajímavosti v počátečním období normalizace.

Z příspěvků, které na zakládajícím kongresu zazněly, bych ráda věnovala větší pozornost hlavnímu referátu, jež přednesl poslanec Národního shromáždění a předseda přípravného výboru KSONN Heribert Panster. Jak napovídá název jeho příspěvku „O poslání a úkolech Kulturní organizace“,¹⁰⁰ jednalo se o vhléd do života německé menšiny s důrazem na potřebu a význam vznikající organizace, nástin jejího směřování a program činnosti.

⁹⁸ Zvoleno bylo 135 delegátů, ale ustavujícího sjezdu se zúčastnilo 130 z nich. Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945-1989, f. 02/7, sv. 9, a.j. 26.

⁹⁹ Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hünigena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹⁰⁰ Referát H. Panstera na zakládajícím kongresu KSONN, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969 - 1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

Na počátku svého vystoupení H. Panster zmiňuje dubnový Akční program KSČ jakožto první ze světlých okamžiků pro příslušníky německé národnostní skupiny, jež přinesly následující měsíce roku 1968. Upozorňuje však, že i přes euforii z přidělovaných menšinových práv, si zástupci německé menšiny uvědomují, že se jedná pouze o část tzv. polednové politiky, která jedině jako celek může dosáhnout úspěchu a pokusí se tomuto celku co nejvíce přispět. Mnoho Němců nadchl fakt, že konečně budou moci samosprávně rozhodovat v záležitostech, které se jich bezprostředně týkají. To vedlo k diskusím v místech jejich hojnějšího zastoupení, přičemž postupně vycházelo najevo, že rozdrobená německá menšina potřebuje organizaci, která by se zabývala jejich specifickými potřebami a jež by byla v duchu Akčního programu jimi samými také řízena. Vzorem byla sdružení ostatních národností, která na našem území již fungovala. Přednášející dále stručně nastiňuje postup při vyřizování nutných formalit, který předcházela svolání sjezdu. Dále děkuje členům přípravných výborů a dalším spolupracovníkům. Vyzdvihuje obrovskou aktivitu obyvatel měst a obcí, která někdy byla tak velká, že se zájemci o účast na schůzi ani nevešli do sálu, popř. se objevila činnost i na místech, kde se dlouhodobě Němci již jako menšina vůbec neprojevovali. K 14. červnu 1969 existovalo na našem území 58 organizací. Panster ve svém projevu upozorňuje i na skupinu Němců, kteří nevěří, že po tak dlouhé době ignorace této menšiny je ještě vůbec podobná činnost smysluplná a naznačuje, že spolek bude funkční, jedině pokud přesvědčí i tyto jedince.¹⁰¹ Zaznívají i důsledky dosavadního přehlížení menšiny v podobě poklesu jejího počtu způsobeného rostoucím počtem emigrací a velkou mírou asimilace. Panster podtrhuje fakt, že KSONN má být organizací, která pomůže německé národnostní skupině cítit se v ČSSR jako doma díky lepšímu kulturnímu a společenskému vyžití a kategoricky vylučuje, že by jakkoli podporoval nacionalismus. Předseda přípravného výboru také poukazuje na to, že se při své práci ve výboru setkal i s názory, že založení německé organizace musí v československé společnosti vyvolat rozpory, a vyzdvihuje potřebu veřejnosti velmi precizně vysvětlit cíle nového směru národnostní politiky – tedy utužení jednoty obyvatel napříč národnostmi v duchu proletářského internacionalismu. Řečník projevuje jistou skepsi, co se týče zájmu mladší generace o vznikající organizaci, nicméně prokazuje ochotu přivítat mladé v jejich řadách. Dále vyjadřuje za KSONN důvěru Národní frontě a těší se z vidiny budoucí spolupráce s jejími organizacemi. Následující část projevu je věnována cílům a okruhům činnosti KSONN, což je (zúženě) téma obsažené v programovém

¹⁰¹ Zajímavé je srovnání se třemi skupinami Němců žijících na našem území ve vztahu k aktivitám spojeným s prací na vzniku KSONN, jež popisuje W. Piverka, protože obojí dokresluje představu o složení německé národnostní skupiny a jejích postojích v inkriminované době.

prohlášení a stanovách, kterými se podrobně zabývám níže. Závěr projevu je motivačního charakteru a Panster ho věnuje především apelu na výběr schopných jedinců do místních výborů, a především do vedení svazu, i na trpělivost, jíž bude třeba při zavádění organizace do činnosti a povědomí občanů.

Na hlavní referát navazovala plodná diskuse 26 delegátů, která se tematicky dotýkala především problematiky spolupráce KSONN s dalšími organizacemi NF, výrazně v ní byly zastoupeny i další body programového prohlášení, jež byly v Pansterově projevu také vyzdvíženy.¹⁰² V diskusi vystoupili rovněž hosté z řad organizací ostatních národností.

Zásadní úlohou zakládajícího kongresu byla volba 25 členů ústředního vedení. Ze zvolených členů ústředního vedení bylo 14 komunistů, ostatní nebyli politicky organizováni. Jednohlasně bylo zvoleno 8 členů předsednictva, z nichž bylo 5 členů KSČ, a to včetně již zvoleného předsedy Hanse Nygrina a tajemníka Gerharda Hünigena (viz příloha č. 1); další funkce měly být rozděleny na příští chůzi předsednictva ústředního vedení KSONN (dále jen ÚV KSONN).¹⁰³

Delegáti sjezdu připravili také čtyři pozdravné dopisy.¹⁰⁴ Jeden z nich byl zaslán ústřednímu výboru Národní fronty ČSSR (dále jen ÚV NF ČSSR). Vyjadřoval úctu Národní frontě a konstatoval radost z přijetí do tohoto sdružení a tedy z možnosti spoluutvářet kulturní a společenský život ČSSR. Pozdrav a závazek budoucího počínání KSONN podle zásad, které ctí KSČ, byl odeslán ÚV KSČ. Také předseda vlády ČSSR Oldřich Černík obdržel poděkování za pozdravy, které ustavujícímu sjezdu zaslal.

Posledním dopisem byla „výzva československé veřejnosti“, která vyjadřuje naději na bližší semknutí občanů společné socialistické vlasti, především Čechů a Němců, jejichž vztahy utrpěly válečnými a poválečnými událostmi. Doslova se v něm uvádí: „Proto slibujeme, že se v naší činnosti postavíme proti jakýmkoli formám nacionalismu, rasové a národnostní nenávisti. Budeme čelit revanšistické propagandě a podporovat vše, co nás spojuje.“¹⁰⁵ Na závěr je poukázáno na hlavní dvojí cíl organizace – tedy zpříjemnit život příslušníkům německé menšiny a zároveň jim tak umožnit přispět rozvoji společného státu.

Rizika rozčarování veřejnosti z přidělení menšinových práv německé menšině, po letech „pštroší politiky“ si uvědomovali nejen její příslušníci, ale také vedení komunistické

¹⁰² Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hünigena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹⁰³ Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945-1989, f. 02/7, sv. 9, a.j. 26.

¹⁰⁴ Uvedené dopisy srov. NA, Praha, NA ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹⁰⁵ Výzva československé veřejnosti, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

strany. Proto se snažilo veřejnosti situaci mnoha způsoby vysvětlovat a zabránit tak nejruznějším obavám. Jedním z vhodných prostředků byl oficiální tiskový orgán KSČ, Rudé právo, které začátkem června uvedlo poměrně obsáhlý článek seznamující občany s německou menšinou a její situací.¹⁰⁶

Ze strany nově vzniklé organizace byl zakládající kongres hodnocen kladně, jeho představitelé pouze vyjádřili lítost nad dvěma skutečnostmi. Za prvé, že i přes včasné předání komuniké a „Prohlášení k českému národu“ Československé tiskové kanceláři, proběhl za nevelkého zájmu československého tisku, z něhož se o události zmínilo jen Rudé právo v rubrice „Dálnopisem z domova“, a to přesně dvěma větami: „Kulturní sdružení čs. občanů německé národnosti bylo založeno na ustavujícím sjezdu v Praze. Sjezd tajným hlasováním zvolil 25 členů ústředního vedení, přijal stanovy (viz příloha č. 2) a schválil provolání k čs. veřejnosti, v němž je zdůrazněna snaha o sblížení všech občanů našeho státu.“¹⁰⁷ Na tomto místě je však třeba podotknout, že tisk informoval již koncem dubna 1969 o předání schválených stanov KSONN ministrem vnitra Janem Pelnářem předsedovi přípravného výboru Heribertu Pansterovi,¹⁰⁸ a také o přijetí kulturního sdružení za člena NF ČSSR.

Druhým znepokojujícím faktem pro přítomné delegáty byla nepřítomnost některých obzvláště významných hostů. Na ustavující sjezd nedorazil prezident republiky Ludvík Svoboda ani předseda vlády ČSSR Oldřich Černík, avšak oba zaslali pozdravné dopisy, jež byly přijaty velmi kladně. Podobně byly vnímány také dopisy od člena předsednictva Ústředního výboru KSČ a předsedy Ústředního výboru Národní fronty Československé socialistické republiky Evžena Erbana a předsedy Ústředního výboru Národní fronty České socialistické republiky Josefa Korčáka. První tajemník ÚV KSČ Gustav Husák byl omluven v krátkém dopise z důvodu účasti na mezinárodní poradě komunistických a dělnických stran v Moskvě.¹⁰⁹ Obzvláště negativně zhodnotili představitelé KSONN nepřítomnost zástupců ÚV KSČ i jeho byra, protože se domnívali, že jejich absence zásadně ubrala události na vnitrostátním i zahraničním významu.¹¹⁰

¹⁰⁶ Výstřížek z periodika Rudé právo, 5. 6. 1969. NA, Praha, MZV – VA, 1952-1987, inv. č. 1040, sign. I 14b Československo – národnostní menšiny, k. 1470.

¹⁰⁷ Výstřížek z periodika Rudé právo, 14. 6. 1969. Národní NA, Praha, MZV – VA, 1952-1987, inv. č. 1040, sign. I 14b Československo – národnostní menšiny, k. 1470.

¹⁰⁸ Srov. články deníků Práce z 26. 4. 1969, Rudé právo z 29. 4. 1969 a Frankfurter Allgemeine Zeitung z 2. 5. 1969. NA, Praha, MZV – VA, 1952-1987, inv. č. 1040, sign. I 14b Československo – národnostní menšiny, k. 1470.

¹⁰⁹ Omluva nepřítomnosti G. Husáka na ustavujícím sjezdu KSONN, Praha, 11. června 1969, NA, Praha, KSČ - ÚV 1969-1989, Praha, Gustav Husák, inv. č. 179, k. 239.

¹¹⁰ Hodnocení zakládajícího kongresu KSONN G. Hünigena ÚV NF ČSR, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích ve svých interních materiálech hodnotících ustavující sjezd označilo postupné čtení omluv od nedostavivších se pozvaných osobností za „politicky trapné“. Za „politickou slabinu“ označilo také minimum pozornosti ze strany tisku. Ke sjezdu jako takovému nemělo výhrady a vyjádřilo se o něm následovně: „Celý sjezd probíhal v klidné, věcné a přátelské atmosféře.“¹¹¹ Nehledě na spokojenost s ustavujícím sjezdem KSONN byro nadále pečlivě sledovalo činnost německé menšiny, a to prostřednictvím ideologického oddělení byra ÚV KSČ a krajských výborů, především západočeského a severočeského, oddělení státních orgánů a společenských organizací, oddělení kultury, oddělení školství a oddělení politickoorganizačního.

Německá menšina se tedy v červnu 1969 dočkala vzniku své kulturní organizace díky doznívání demokratizačních principů tzv. polednové politiky z roku 1968. Protože ústavní zákon o postavení národností bez prováděcích zákonů sehrál ve svém významu asi nejzásadnější roli jako gesto vůči menšinám, lze říci, že největší přínos měl právě pro menšinu německou. Přesto, nebo možná právě proto, se Němci o to více k ústavnímu zákonu upínali a o to větší zklamání jim logicky přinesla následná stagnace. Tomuto tématu se dokonce v listopadu 1968 věnovalo Rudé právo, které zveřejnilo výsledky ankety provedené Střediskem Informací Okresního výboru KSČ v Sokolově koncem září 1968, tedy již po zahájení sovětské okupace, ale ještě před samotným přijetím ústavního zákona, lépe řečeno před tím, než se ukázalo, že zůstane jen u něj. Zajímavé je například srovnání následujících údajů, jež přinesl zmíněný průzkum: „71% dotazovaných nevidí v současné žádné překážky pro dobré bezkonfliktní soužití národností na území okresu“¹¹² (cca 11 % dotazovaných se setkává u českých spoluobčanů s přežívajícími předsudky o Němcích, cca 10 % se domnívá, že německá menšina pozvolným vysídlováním a asimilací postupně zcela vymizí), ale zároveň se téměř polovina tázaných vyjádřila v tom duchu, že nejsou pevně rozhodnuti ani pro vysídlení, ale ani pro setrvání v ČSSR (rozhodnuto pro vysídlení bylo 13 % dotazovaných, opačně stanovisko sdílelo 40 % z nich). Představu o náladě německé menšiny dotváří statistika zaznamenávající „osoby považované za Němce, které odešly z Československa do SRN“ poměrně vysoké číslo převyšující jedenáct tisíc osob z let 1967 a

¹¹¹ Informace ideologického oddělení byra ÚV KSČ byru ÚV KSČ, Praha, 14. června 1969, NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha 1945-1989, f. 02/7, sv. 9, a.j. 26.

¹¹² „K výsledkům průzkumové ankety na Sokolovsku, Názory a problémy německých spoluobčanů“ *Rudé právo*, 19. listopadu, 1968, 1.

1968 v roce 1969 ze známých politických důvodů ještě stouplu téměř o třetinu na zaznamenaných 15 602 osob.¹¹³

3.3 Zahájení činnosti Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti

Nadšení, které provázelo založení KSONN na jaře 1968 postupně opadalo, když se začala odhalovat „neřešitelnost“ některých problémů, ať již z důvodu snižující se ochoty strany činit jakékoli změny, nebo menšího zájmu příslušníků německé menšiny vstupovat do vzniklé organizace, než se původně očekávalo. Pompézní prohlášení, jež byla učiněna při vzniku kulturního sdružení, hovořila zpravidla za všechny Němce na našem území, ale ukázalo se, že zdaleka všichni nejsou, z různých důvodů, ochotni se v KSONN organizovat. K důvodům pro ignoranci „vlastní“ organizace přibyl i fakt, že se čím dál výrazněji projevovala tendence k prosazování normalizační politiky KSČ a její snaha o získání co největší kontroly nad německým obyvatelstvem spojená se skrytou asimilací. Tento fakt vedl nejen k odrazování některých potenciálních členů, ale i ke zklamání řady Němců, kteří již členy byli a vynaložili úsilí k založení místních organizací pod dojmem možnosti realizace různých zájmů menšiny. KSONN neopouštěl problém vysokého věku německé menšiny¹¹⁴ a tedy i vysokého věkového průměru organizace. Mladí lidé zájem o členství neprojevovali kromě výše zmíněných důvodů také proto, že naprostá většina z nich uměla česky a proto se mohla, pokud vůbec o účast v nějaké organizaci stála, zapojit do jakéhokoli jiného svazu či spolku.

Zahájení činnosti sdružení provázely určité procedurální problémy, pokud šlo o vznik místních skupin, či problém způsobený malou informovaností české veřejnosti o (zákonném) vzniku KSONN, který zapříčiňoval i nedostatečnou provázanost s některými výbory Národní fronty.¹¹⁵

Ke konci roku 1970 tvořilo KSONN 72 místních organizací, které seskupovaly celkem 4961 členů,¹¹⁶ jejichž počet pak rostl do roku 1973, kdy přesáhl deset tisíc, ale od

¹¹³ Pro úplnost od roku 1965 do 1967 se počet osob meziročně zdvojnásoboval. Blíže viz Staněk, *Německá menšina*, 148.

¹¹⁴ Menšinu podle vnitrostátních zdrojů představovalo 107 000 občanů (6000 z toho na území SSR).

¹¹⁵ KSONN řešil také problém s nulovým zázemím organizace, jež neměla ani jednu kancelář, tudíž ani místnost pro sekretariát což ztěžovalo podmínky její práce.

¹¹⁶ "Zpráva o dosavadní činnosti Kulturního sdružení zaslané předsednictvem ÚV NF", [Praha, 16. ledna 1970] ,NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945-1989, f. 02/7, sv. 35, a.j. 60.

počátku 80. let se dostavila sestupná tendence.¹¹⁷ Pro představu o poměru zastoupení příslušníků německé menšiny na našem území činil odhad statistického úřadu k 30. 6. 1969 107 000 osob (z toho 101 000 v ČSR a 6 000 v SSR), podle sčítání lidu v roce 1970 se k německé národnosti přihlásilo 85 663 občanů ČSSR (z toho 80 903 z ČSR a 4760 ze SSR), nicméně dle odhadů W. Piverky se jednalo o počet zhruba 120 000 osob na území ČSSR, z toho asi 6 000 na Slovensku.¹¹⁸

Pokud jde o činnost KSONN, nesla se zpočátku ve znamení ustavujících schůzí na jednotlivých místech republiky.¹¹⁹ Ustavující schůze byly obohacovány o společenské a kulturní prvky v podobě večerních pořadů, estrád, mikulášských zábav či výletů k památníkům v Německé demokratické republice (dále jen NDR). Pořádány byly také akce ve spolupráci s Kulturním střediskem NDR, tím spíše při oslavách 20. výročí založení NDR. Při této příležitosti vystoupila kulturní skupina z NDR, zmíněné kulturní středisko věnovalo některým knihovnám v oblastech výskytu německé menšiny „knižní dary“. Užší spolupráce s Kulturním střediskem NDR byla plánována i nadále, zejména za účelem obeznámení se „s výsledky prvního německého státu dělníků a rolníků.“¹²⁰ Výchovná a vzdělávací práce byla zajišťována mj. ve spolupráci se Socialistickou akademií, jež zajišťovala nejrůznější programy v duchu učení marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu. Důraz na tento druh „osvěty“ byl kladen především proto, že řada členů byla z ní do vzniku KSONN dlouhodobě.

V první polovině roku 1970¹²¹ se uskutečnilo 128 politických akcí, 107 společenských večerů a promítalo se 25 filmů, především dokumentárních z NDR a často i o NDR, popř. o nacistické Třetí říši. KSONN také uspořádalo 7 zájezdů do Terezína, spojených s pokládáním věnců. Sdružení bylo také aktivní v rámci celostátních oslav Mezinárodního dne žen, 100. výročí narození V. I. Lenina (k němuž také uspořádal v rámci svých okresních organizací vlastní oslavy) a 25. výročí osvobození Československa Rudou armádou. Samotné plenární zasedání KSONN z 16. května 1970 vyjádřilo podporu Smlouvě o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských

¹¹⁷ Nedlouho po založení však začal klesat počet místních organizací. K 16. 9. 1971 bylo 9 283 členů seskupeno v 66 organizacích. V době 70. let se počet místních organizací udržel na šedesáti.

¹¹⁸ Staněk, *Německá menšina*, 168.

¹¹⁹ Pro funkcionáře nově vzniklých místních organizací KSONN bylo koncem roku 1970 uspořádáno jednodenní školení, týkající se každodenní organizační záležitostí, s nimiž se měli setkávat.

¹²⁰ Zpráva o dosavadní činnosti Kulturního sdružení, [Praha, mezi 2. a 22. lednem 1970], NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹²¹ Tato čísla uvádím spíše formálně, protože se nedomnívám, že podobné údaje ucelovaly představu čtenáře, pokud nejsou uváděny v opravdu širokém kontextu, na který nemá tento text (stejně jako málokterý jiný) kapacitu.

socialistických republik, jež byla podepsána nejvyššími stranickými představiteli obou zemí na následujících dvacet let 6. května 1970 v Praze.¹²²

Ve zprávě o činnosti za první pololetí roku 1970 plénum sdružení hodnotí pozitivně vliv sdružení na školství z důvodu většího zájmu o výuku němčiny a to nejen ze strany dětí občanů německé národnosti, ale i dětí ze smíšených či českých. Za problematický je považován nedostatek studijních materiálů, vyučujících a vzhledem k rozdrobenosti německé menšiny i počet dětí v konkrétních obcích. Jako zdroje negativního vlivu na německou menšinu jsou ve zprávě uvedeny četné emigrace na západ, malý prostor věnovaný německé menšině v médiích a problém s dostupností médií v pohraničních oblastech, kde byla stále ještě dostupnější západoněmecká televize (rozhlas) než česká. V této souvislosti a také v souvislosti s kontaktem s částmi rodin ze Spolkové republiky Německo muselo KSONN mnohem více čelit hrozbám „nacionalismu a revanšismu“, na což často upozorňovalo.

Vedení kulturního sdružení pořádalo pravidelné schůze předsednictva, které se zabývaly pokyny a směrnicemi jak z ÚV NF, tak z ÚV KSČ, které o své činnosti také pravidelně informovaly. Členy vedení KSONN byly také poslanci Federálního shromáždění a ČNR z řad zástupců německé národnosti, v té obě se jednalo o H. Panstera, W. Piverku a R. Herkommera.¹²³

Od 1. ledna 1970 se mění vydavatel týdeníku Prager Volkszeitung z Ústřední rady Revolučního odborového hnutí¹²⁴ (nakladatelství ROH Práce) na KSONN spolu s ÚV NF ČSR (vydavatelství Rudé právo), kterému se podařilo zvýšit náklad a oproti plánu snížit ztrátovost.

V dubnu 1970 zpracovalo oddělení tisku a propagandy ÚV NF ČSR za spolupráce s redakční radou a redakcí rozbor situace v týdeníku Prager Volkszeitung, v jehož rámci vzniklo hodnocení práce listu v období Pražského jara. V něm je zmiňována zásadní zásluha redakce na založení KSONN, jež je chápána jako pomoc občanům německé národnosti, kteří v tomto období spontánně projevovali zájem o sdružující organizaci a redakce PVZ „se proto chopila iniciativy zdola“. Konstatuje se, že v období od ledna 1968 do dubna 1969 se periodikum „nevymykalo z rámce ostatního československého tisku“.¹²⁵ Redakce uznává, že v tomto období „byly často nedoceny a nedostatečně uplatňovány třídní souvislosti

¹²² Srov. Dopis pléna KSONN adresovaný výboru Národní fronty ČSR, Praha, 16. květen 1970, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

¹²³ Zástupci německé menšiny byli samozřejmě také zastoupeni v orgánech vzniklých na základě ústavního zákona č. 144/1968 Sb. o postavení národností, jež jsou zmíněny výše v kapitole Změny v právním postavení německé menšiny v období Pražského jara.

¹²⁴ Tato v červnu 1969 vyřadila týdeník odchylující se svým obsahem a posláním od odborového tisku.

¹²⁵ Rozbor situace ve vydávání týdeníku Prager Volkszeitung, materiál pro schůzi sekretariátu ÚV NF ČSR, Praha, 10. duben 1970, NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

vnitropolitického a zahraničně politického vývoje. To se projevilo především v postoji k socialistickým státům, zejména k NDR, jejíž význam pro životní zájmy naší republiky jsme nedostatečně vyzdvihovali.“ Redakce rovněž uvádí, že část viny za špatné směřování PVZ nesou redaktori, kteří v srpnu 1968 redakci opustili, a distancuje se od těch, kteří emigrovali. V souvislosti s tím konstatuje, že na místa těch, jejichž působení v redakci skončilo, nastoupili málo zkušené redaktori a že způsob psaní v tomto období vyvolal oprávněné stížnosti.

Zásadní bylo hodnocení redaktorů, především Bedřicha Schalka, který v inkriminovaných letech plnil funkci šéfredaktora. V rámci zmiňované zprávy nebyl hodnocen negativně, byla mu maximálně přisuzována některá pochybení, která však byla vyvážena jeho ostatní prací.

3.4 Normalizační změny v Kulturním sdružení občanů ČSSR německé národnosti a redakci jím vydávaného periodika Prager Volkszeitung

Pro nástup normalizace byly typické kádrové prověrky a vzhledem k tomu, že mnoho osob bylo spojeno právě s předešlou demokratizací společnosti, tak i s nimi spojené časté čistky. Postupnému příchodu normalizačních změn neuniklo ani kulturní sdružení ani redakce PVZ.

Pro vedení KSONN je poměrně zlomové datum 23. září 1970, ačkoli nelze říct, že by stranické orgány objevily náhle osoby, které bylo nutné z vedení odstranit. V uvedený den se však objevily první oficiální kroky ze strany ÚV KSČ a potažmo ÚV NF ČSR, jejíž zástupci se sešli s vedoucím tajemníkem KSONN Gerhardem Hünigenem, aby mu oznámili, že vzhledem k nově objeveným skutečnostem týkajícím se kulturního sdružení je schůze jeho ústředního vedení, jež byla asi půl roku předem plánována na 26. září 1970, nežádoucí, protože by se mohla „dostat svým obsahem do rozporu se skutečnými zájmy členů této organizace i organizace samotné“¹²⁶. G. Hünigen tedy souhlasil, že schůzi odvolá.

Druhou skutečností se stejným datem je zpráva byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích hodnotící situaci v KSONN a redakci PVZ. Tento dokument je zásadní jak z pohledu osudů funkcionářů a redaktorů, tak z pohledu historiografického. Dochází zde k obratu v interpretaci vzniku KSONN, které podle nového tvrzení vzniklo z iniciativy redaktorů PVZ a už jeho založení bylo výrazně „poznamenáno nacionalismem a

¹²⁶ Stručný záznam z jednání pracovníků ÚV NF ČSR s vedoucím tajemníkem Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti, konaného dne 23. 9. 1970 v 16.30, Praha, 24. září 1970, Národní archiv, Praha, Národní fronta ČSR - ústřední výbor, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

prozápadoněmeckou propagandou“, stejně jako činnost organizace vykazující znaky liberalismu, ústup z třídních pozic, pravicové tendence... Redakce původně chtěla za předsedu KSONN H. Panstera, ale protože zjistila, že „stojí pevně na pozicích marxismu-leninismu a že není proto ochoten plnit jejich politickou linii“ byl vybrán H. Nygrin. Pravicový kurs určoval také poslanec W. Piverka a ústřední tajemník sdružení G. Hünigen (toho času již vyloučen z KSČ). Snahy přizpůsobit se aktuální politické situace byly interpretovány jako snaha o přežití konkrétních funkcionářů. Politické akce pořádané KSONN,¹²⁷ jejichž počet se rapidně zvýšil, tak byly interpretovány jako nahrané. Zda tomu tak bylo, se můžeme jen domnívat. Bylo rozhodnuto o řešení situace „očistou“, tedy odstraněním nepohodlných osob z předsednictva. Na předsedu byl místo H. Nygrina doporučen H. Panster a ÚV KSONN, z něhož bylo nuceno odejít třináct členů, měl být doplněn kooptací některých osob zevnitř organizace, jiných zvenčí.¹²⁸

Takřka identická situace se odehrála v redakci PVZ. Tato byla sice částečně obměněna již se změnou vydavatele v lednu 1970, nicméně ani tak nebyla dosti iniciativní v kritice Pražského jara, kdy „poskytovala tribunu pravicovému oportunistu, antikomunismu a nacionalismu“ a nevěnovala dost prostoru adoraci socialistických států v čele s NDR a ani dosti aktivní v podpoře konsolidačního procesu současného vedení strany. Situace vyústila odvoláním šéfredaktora B. Schalka, na jehož pozici byl navrhnut kandidát zvenčí J. Lenk, díky němuž měl týdeník mnohem více podporovat vedoucí úlohu KSČ.¹²⁹

Na základě doporučení byra ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích podává G. Hünigen 3. listopadu 1970 dopisem rezignaci na funkci vedoucího tajemníka KSONN a na funkci člena pléna ÚV NF ČSR. Již dne 19. listopadu se konala schůze předsednictva ÚV KSONN, při níž byly přijaty návrhy na kooptaci členů ÚV KSONN: do funkce předsedy J. Lenk a do funkce vedoucího tajemníka J. Pötzel. O den později se konala schůze nového ústředního vedení, které zaslalo takřka bezobsažný dopis ÚV NF ČSR, v němž ho ujišťoval o své loajalitě jak jemu, tak socialistickému táboru jako takovému a informoval ho o zahájení období normalizace.¹³⁰

Po výměně vedení kulturního sdružení pokračovaly čistky také v okresních a místních organizacích a sdružení se prezentovalo jako jedna z loajálních kulturně společenských

¹²⁷ Viz kapitola o činnosti KSONN.

¹²⁸ Gutachten über die Lage der Deutschen in der CSSR, Mnichov, leden 1971, BHStA, München, Nachlass Alfred Seidl, Nr. 215.

¹²⁹ Stanovisko oddělení státních orgánů společenských organizací a ideologického oddělení byra ÚV KSČ k situaci v týdeníku Prager Volkszeitung, [Praha, před 23. září 1970] a Informace o situaci v Kulturním sdružení čs. občanů německé národnosti a časopise Prager Volkszeitung, [Praha, před 23. září 1970], NA, Praha, KSČ - ÚV, Praha, 1945-1989, f. 02/7, sv. 35, a.j. 60.

¹³⁰ Uvedený dopis viz NA, Praha, NF ČSR - ÚV, Praha, 1969-1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

organizací Národní fronty, rozhodně ne jako reprezentace německé národnosti na našem území. V každodenním životě KSONN ustupovala vlastní zájmová činnost politické osvětě, nicméně vznikly či se obnovily některé umělecké skupiny, ale jejich činnost nebyla pravidelná a provázely je finanční i programové těžkosti. Nadále poměrně úspěšně fungovala spolupráce s Kulturním a informačním střediskem NDR. Dále se také organizovaly výlety a zájezdy po republice, ale i do NDR. Nechyběla samozřejmě kontrola ze strany ústředního vedení v podobě pracovních aktivů předsedů místních organizací.¹³¹

V roce 1977 pak vstoupily v platnost nové stanovy kulturního sdružení, kde byla ještě více posílena role KSČ, respektive zanesena její faktická posrpnová úloha, nicméně jednalo se o krok formálního charakteru, který neměl na již tak nesvobodný subjekt zásadní vliv. KSONN navíc stejně jako celou německou menšinu, jak již bylo zmíněno výše, provázela vysoký věkový průměr, který v druhé polovině sedmdesátých let výrazně přesahoval 60 let. Tento fakt byl umocněn také tím, že většina smíšených manželství vychovávala své potomky v češtině. Ti pak sdíleli jako mladiství i kulturní a společenské zájmy se svými českými vrstevníky a nepovažovali za nutné vstupovat do sdružení národnostní menšiny.

Na závěr je třeba poznamenat, že sdružení formálně funguje dodnes. Počet jeho členů sice neustále klesá – z nejvyššího počtu 10 447 osob, kterého dosáhlo v roce 1975, dnes zůstalo pouhých 1325 členů, jejichž věkový průměr je, jak je pro KSONN a německou menšinu obecně typické, mimořádně vysoký.¹³²

¹³¹ Staněk, *Německá menšina*, 180.

¹³² Blíže viz oficiální webové stránky KSONN: Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der Tschechischen Republik, naposledy staženo 15. ledna 2015, <http://www.kulturverband.com/de/>.

Závěr

Poté, co se během padesátých let minulého století KSČ systematicky zasazovala o úplnou integraci příslušníků rozdrobené německé menšiny do většinové společnosti, potvrdila tento svůj postoj v roce 1960 ignorací této menšiny v socialistické ústavě. Více než sto tisíc občanů ČSSR německé národnosti tento rezervovaný postoj československého státu vnímalo, proto v tomto období zvýšil jejich zájem o emigraci do německy mluvících států.

Postupný návrat k menšinové politice přicházel v druhé polovině šedesátých let. Díky bilancování, které bylo pro toto období typické, se ukázalo, že se přehlížení menšinové politiky neosvědčilo, proto se od roku 1967 touto problematikou zabývalo samotné předsednictvo ÚV KSČ.

Měnicí se přístup k národnostním menšinám stvrdil rok 1968 již na samém počátku, kdy byly zmíněny v novoročním prezidentském projevu. Ještě na jaře, v rámci Akčního programu KSČ, byla nejen uvedena práva všech tehdejších národnostních menšin v Československu, ale především se jednalo o první poválečný dokument, v němž byla zmíněna spolu s ostatními i menšina německá. Na tento přístup vládnoucí strany k národnostním menšinám navázala vláda, která se kromě vztahu Čechů a Slováků zabývala také ústavním ukotvením práv dalších národností a která zřídila komisi pro řešení národnostních otázek. Nový trend následovala i Československá akademie věd, kde byla za účelem řešení národnostní problematiky na podzim roku 1968 vytvořena Československá společnost pro studium národnostních otázek. Atmosféra v Československu, kde se čím dál více hovořilo o vztahu Čechů, Slováků a v souvislosti s tím i dalších národností, tak vyvrcholila přípravami nové ústavy, které probíhaly, na podmínky totalitního státu, na velmi vysoké úrovni: nejen, že byli zapojeni fundovaní odborníci, ale došlo dokonce i na veřejnou diskusi.

Občané německé národnosti pozorně sledovali nový přístup k národnostním menšinám a to, že začali být ve své vlasti opět přijímáni, zvedlo náladu uvnitř menšiny, která se takřka okamžitě začala aktivizovat. Na schůzích, které proběhly nejprve v místech jejího nejčtetnějšího výskytu, si příslušníci německé menšiny ujasnili své požadavky, které spočívaly v podstatě v jejich zrovnoprávnění s ostatními národnostmi v ČSSR. Vzhledem k tomu, že součástí práv ostatních národnostních menšin bylo právo na kulturně-společenskou organizaci, scházeli se příslušníci německé menšiny ve vzniklé atmosféře nadále za účelem zřízení srovnatelného spolku. Vzhledem k rozdrobenosti této menšiny sehrálo při její aktivizaci zásadní roli jediné v Československu německy psané periodikum Prager Volkszeitung, které o zmíněných schůzích informovalo. Aktivizace německé menšiny

vyvrcholila v červnu 1968, kdy byla povolena schůze ústředního přípravného výboru vznikající německé kulturní organizace, na níž byly projednány její stanovy a programové prohlášení.

I přes srpnový vpád vojsk Varšavské smlouvy byl 27. října 1968 ústavní zákon o postavení národností č. 144/1968 Sb. spolu s ústavním zákonem o federalizaci č. 143/1968 Sb. v Národním shromáždění schválen. Ve výčtu národnostních menšin v ČSSR se objevuje tentokrát již i menšina německá, jejíž touha zařadit se po bok maďarské, polské a ukrajinské národnostní menšiny se konečně vyplnila. Zákon specifikoval zastoupení národností v rámci volených orgánů, zajišťoval svobodnou volbu národností a práva národností na vzdělání v jejich jazyku, kulturní rozvoj, možnost užívání jejich jazyka v úředním styku v oblastech obývaných příslušnou národností, spolčovat se v národnostních kulturních společenských organizacích a právo na tisk a informace v jejich jazyku. V zákoně je uvedeno, že budou zřízeny orgány zabezpečující práva národností, jakož i jeho doplnění o zákony Federálního shromáždění. Právě tento fakt se ukázal být kamenem úrazu celého ústavního zákona. Formálně tento zákon existoval, v rámci ČNR i SNR byly zřízeny výbory pro národní výbory a národnosti, česká i slovenská vláda zřídila radu pro národnosti a v oblastech obydlených menšinami vznikly při národních výborech komise pro záležitosti národností. Později se však stala klíčovou, již zmiňovaná absence doplnění dalšími zákony, které měly mnoho skutečností, v něm pouze rámcově obsažených, blíže specifikovat.

Události související se vznikem německého kulturního sdružení, které se daly do pohybu již v průběhu první poloviny roku 1968 a které byly později posvěceny ústavním zákonem, měly dohru, i přes postupnou změnu kurzu, na jaře roku 1969, kdy proběhla ustavující konference nového člena Národní fronty - Kulturního sdružení občanů německé národnosti.

V období normalizace ochota k realizaci menšinové politiky ze strany státní moci ochabla a vzhledem k neexistenci prováděcích předpisů bylo možné ústavní zákon č. 144/1968 Sb. do jisté míry opomíjet. Tento fakt se opět odrazil na náladě německé menšiny, tentokrát negativně. Samotné zahájení činnosti dříve tak očekávaného KSONN postrádalo původní nadšení, za změněných podmínek mělo chuť se organizovat menší množství občanů, než se původně předpokládalo. S prohlubující se normalizací se měnily i podmínky a poměry v KSONN. Vliv politiky KSČ byl ve sdružení čím dál znatelnější a postupem času docházelo spíše ke skryté asimilaci a politické výchově členů, než k jejich společenskému a kulturnímu rozvoji. S normalizačními změnami byly, stejně jako v celém Československu, spojeny také personální změny, a to jak v KSONN, tak i v redakci PVZ. Vzhledem k tomu, že k odstranění

občanů německé národnosti z příslušných pozic se dala vždy lehce využít nařčení z nacismu, revanšismu, či prozápadoněmecké propagandy, nebylo nijak zvlášť obtížné osoby na inkriminovaných pozicích z podobných „důvodů“ nahradit. Po personální výměně ve vedení organizace na všech úrovních se KSONN již nevystupovalo jako reprezentace občanů německé národnosti na československém území, ale jako kulturně společenská organizace Národní Fronty oddaná normalizační politice KSČ.

Do jaké míry se události pražského jara odrazily na vývoji postavení německé menšiny v Československu? Německá menšina měla nepochybně, stejně jako ostatní národnostní menšiny, svá, kvůli cílené snaze o její integraci ze strany KSČ i přirozenému integračnímu procesu, čím dál méně znatelná specifika. Nicméně, na základě výše uvedených skutečností lze vyvodit, že nebyla nijak oddělenou entitou v rámci československé společnosti. Pozitivní i negativní události, které přinesl zlomový rok 1968, se na jejích právech a jejím postavení v ČSSR zcela evidentně odrazily a její příslušníci demokratizační změny i srpnové události a následnou normalizaci prožívali stejně emotivně, jako ostatní obyvatelé Československa.

Lze konstatovat, že se události Pražského jara zcela zásadně odrazily na vývoji německé menšiny v ČSSR, dokonce je možné na životě této skupiny obyvatel Československa demonstrovat zrod tohoto obrodného procesu, stejně jako jeho zánik.

Summary

During the 1950s The Communist Party of Czechoslovakia (thereinafter KSČ) systematically pursued a policy of the complete integration of the members of the disintegrated German minority into the majority society. This approach was affirmed in 1960 by neglecting the aforesaid minority in the new Constitution of the Czechoslovak Socialist Republic. It was obvious in the second half of 1960s, when balancing of the attitudes was typical for the Czechoslovak society, that neglecting of national minorities policy proved as an ill approach. Since 1967 the presidium of The Central Committee of the KSČ started to deal with the aforesaid problem.

The changing approach to the national minorities was affirmed already at the beginning of the year 1968, when the New-Year presidential speech touched the problem. The rights of the all national minorities of Czechoslovakia were incorporate into the Action Programme of the KSČ already in spring 1968. Particularly, it was the first post-war document, which mentioned the German minority beside the other minorities. The new approach of the ruling party was followed up by the government, which established the committee for treatment of the problem of nationhood. The new trend was followed by the Czechoslovak Academy of Sciences as well. The Czechoslovak Society for studying of problem of nationhood was founded within the scope of the above mentioned institution. Thus, preparation of the new constitution culminated in the atmosphere of discussion about the relationship among the Czechs, Slovaks and the other nationalities living in Czechoslovakia. The citizens of the German nationality carefully observed the new approach to the national minorities. The fact they started to be accepted in their homeland again helped to raise the good spirit inside the minority, which immediately started to activate itself. Since the right to cultural-social organization was part of the rights of other national minorities, the members of the German minority started to assemble for the purpose of founding of comparable organization. The crucial role in the process of activation of the German minority played the only periodical press issued in German language called the Prager Volkszeitung (thereinafter PVZ) because of disintegration of the minority. Activation culminated in June 1968, when the meeting of the central preparation committee of the forming German cultural association was allowed. The constitution of the association, as well the statement of policy, was negotiated during the meeting.

In spite of the invasion of the Warsaw Pact troops the National Assembly passed the constitutional law about the status of the national groups in state Nr. 144/1968 Sb., along with

the constitutional law of federalization Nr. 143/1968 Sb., on October 27th 1968. Thus, a listing of national minorities included the German minority this time. The law specified representation of nationalities on the board of elected organs, declared the free choice of nationality as well as the right to education in the languages of minorities, cultural advancement, possibility of official dealing in the language of the particular minority on the territory of its residence, possibility of assembling within the national cultural-social organizations, last but not least the right to issuing of press and information in the language of particular minority. The establishment of the organs guarantying the rights of nationalities was embodied in law, which should be amended with the laws of the Federal Assembly as well. Thus, the law formally existed. There were established the committees for national boards and nationalities within The Czech National Council and The Slovak National Council. Furthermore, the Czech and Slovak governments founded the councils for nationalities and on the territories populated by minorities were established the committees for nationality matters attached to the national bureau. However, the absence of amending laws, which should specify many matters, proved to be crucial later on.

The circumstances connected with the formation of the German cultural association, which dated back to the first half of year 1968 and were affirmed later on by the constitutional law, ended in the constitutional conference of the Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti (Cultural association of the citizen of the German nationality, thereafter KSONN), held in spring 1969, despite of the gradual change of political course.

In the period of normalization the state authority showed little willingness to implement the minority policy. It was possible to neglect the law Nr. 144/1968 Sb., to a certain extent, because the delegated legislation did not exist. This fact influenced the spirit of the German minority in a negative sense. Thus, the beginning of the activity of the KSONN, previously so highly expected, missed the original enthusiasm. Under changed condition less members showed willingness to organize, than it was initially expected. The growing influence of KSC policy within the association became more noticeable. The latent assimilation and political education of the members of the association prevailed over the social and cultural advancement in the course of the time. The changes, which accompanied normalization of the whole Czechoslovakia, were connected with the personal changes in KSONN, as well as in PVZ. It was not so much complicated to find the “good” reason to displace the citizen of German nationality from the certain position because accusations of Nazism, revanchism or pro-west propaganda were easily available for this purpose. After the personal exchange of the chairmanship (the same process took part in the district and local

organisations) the KSONN did not present itself as the representative body of the citizen of the German nationality any more. It was the cultural-social organization of the National Front, which was loyal to policy of KSČ.

Použité zkratky

BHStA – Bayerisches Hauptstaatsarchiv

CSEMADOK – Kulturní sdružení maďarských pracujících

ČNR – Česká národní rada

ČSAV – Československá akademie věd

ČSR – Česká socialistická republika

ČSSR – Československá socialistická republika

ČTK – Československá tisková kancelář

KSČ – Komunistická strana Československa

KSONN – Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti

KSUP – Kulturní svaz ukrajinských pracujících

MZV – VA – Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv

NA – Národní archiv

NDR – Německá demokratická republika

NF – Národní fronta

PVZ – Prager Volkszeitung

PZKO – Polský kulturně-osvětový svaz

ROH – Revoluční odborové hnutí

SNR – Slovenská národní rada

SRN – Spolková republika Německo

SSR – Slovenská socialistická republika

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSONN – Ústřední vedení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti

ÚV NF ČSR – Ústřední výbor Národní fronty České socialistické republiky

ÚV NF ČSSR – Ústřední výbor Národní fronty Československé socialistické republiky

Prameny a literatura

Archivní prameny

Národní archiv, Praha

KSČ - Ústřední výbor 1945-1989, Praha (1945 - 1989)

KSČ - Byro ÚV KSČ pro řízení stranické práce v českých zemích, Praha (1968 - 1971)

Národní fronta ČSR - ústřední výbor, Praha (1969 - 1989)

Úřad předsednictva vlády, Praha (1945 - 1968)

Úřad předsednictva vlády ČSSR/ČSFR, Praha (1969 - 1992)

Ministerstvo zahraničních věcí - výstřížkový archiv, Praha (1918 - 1987)

Sbírka MONITOR, Praha (1945 - 1990)

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München

Nachlass Alfred Seidl

Noviny a periodika

Rudé Právo. Ústřední orgán Komunistické strany Československa. Pražské vydání 1968-1971

Svobodné Slovo. List Československé strany socialistické 1968 - 1971

Volkszeitung. Das Blatt der deutschen Werktätigen in der ČSSR, Praha 1968 (vydavatel: ROH)

Prager Volkszeitung. Wochenblatt der deutschen Bürger in der Tschechischen Republik, Praha 1969-1971 (vydavatel: ÚV NF ČSR a Kulturní sdružení občanů německé národnosti v ČR, později ÚV KSČ)

Zemědělské Noviny. Deník pro venkov a město 1968 – 1971

Die Sudetendeutsche Zeitung, München 1968-1971 (Herausgeberin: die Sudetendeutsche Verlagsgesellschaft mbH)

Süddeutsche Zeitung, 1968-1971 (Hrsg: Süddeutscher Verlag, München)

Die Welt, 1968-1971 (Hrsg: Axel Springer AG, Berlin)

Wiener Zeitung, 1968-1971(Hrsg: Wiener Zeitung GmbH)

Zákony

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb. ze dne 9. května 1948. Ústava Československé republiky

Ústavní zákon č. 100/1960. Sb. ze dne 11. července 1960. Ústava Československé socialistické republiky

Ústavní zákon č. 144/1968 Sb. ze dne 27. října 1968 o postavení národností v Československé socialistické republice

Edice a literatura

Arburg, Adrian von, Tomáš Dvořák, David Kovařík et al. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, In. *Země a kultura ve střední Evropě*, 15. Brno: Matice moravská, 2010.

Arburg, Adrian von – Staněk, Tomáš eds. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*, Středokluky, Zdeněk Susa, 2010.

Břeňová, Věra, Slavěna, Rohlíková a Jiří, Hoppe, eds. *Pražské jaro '68. Bibliografie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013.

Dvořák, Tomáš. *Vnitřní odsun 1947 – 1953 – závěrečná fáze „očisty pohraničí“ v politických a společenských souvislostech poválečného Československa*. Brno: Matice moravská, 2012.

Hernová, Šárka. *Národnostní menšiny České republiky a vývoj jejich sociální struktury v letech 1950-1994. (Němci, Poláci, Slováci)*. In: *Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě. National minorities and their social positions in Central Europe*. Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě, 1999

Kaplan, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: Československo a rozpory v sovětském bloku. Reforma trvale nemocné ekonomiky*. Brno: Doplněk, 2000.

- Kaplan, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: Změny ve společnosti. Struktura moci.* Brno: Doplněk, 2002.
- Kučera, Jaroslav. „Die rechtliche und soziale Stellung der Deutschen in der Tschechoslowakei Ende der 40er und Anfang der 50er Jahre.“ *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder. A Journal of History and Civilisation in East Central Europe* 33, č. 2 (1992): 322-337.
- Kuhn, Heinrich. *Biographisches Handbuch der Tschechoslovakei. Lieferung 1.*, München, Lerche, 1969
- Kuhn, Heinrich. *Biographisches Handbuch der Tschechoslovakei. Lieferung 2.*, München, Lerche, 1970.
- Nosková, Helena. „Národnostní menšiny a politika komunistické moci v Československu v letech 1948 – 1989.“ In *K problémům menšin v Československu v letech 1945 – 1989*, ed. Helena Nosková et al, 76-86. Praha: ÚSD AVČR, 2005.
- Pecka, Jindřich, Josef Belda a Jiří Hoppe eds. *Občanská společnost 1967-1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty, sv. 2/1.* Brno, Doplněk, 2011.
- Pecka, Jindřich, Josef Belda a Jiří Hoppe eds. *Občanská společnost 1967-1970. Sociální organismy a hnutí Pražského jara, sv. 2/2.* Brno, Doplněk, 2011.
- Petráš, René. *Menšiny v komunistickém Československu. Právní a faktické postavení národnostních menšin v českých zemích v letech 1948 – 1970*, Praha, Auditorium, 2007.
- Petráš, René, Helena Petruv a Harald Christian Scheu. *Menšiny a právo v České republice*, Praha, Auditorium, 2009.
- Piverka, Walter. *Býti Němcem.* Vimperk, Akcent, 2006.
- Proměny pražského jara Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*, eds. Jindřich Pecka a Vilém Prečan. Brno: Doplněk, 1993.
- Spurný, Matěj. *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*, Praha, o.s. Antikomplex, 2011.
- Staněk, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948 – 1989*, Praha, ISE, 1993.
- Srb, Vladimír. *Demografický podíl německé menšiny v Československu. Český lid* 75, 1988, č. 1.
- Šindelka, Ján. *Národnostní politika v ČSSR.* Praha, Orbis, 1975.

Internetové zdroje

Havel, Václav. *Moc bezmocných*, Hrádeček, 1978. Naposledy staženo 22. ledna, 2015.

http://vaclavhavel.cz/showtrans.php?cat=clanky&val=72_clanky.html&typ=HTML.

Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der Tschechischen Republik. Naposledy

staženo 15. ledna, 2015. <http://www.kulturverband.com/de/>.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam členů ústředního vedení KSONN zvolených na ustavujícím sjezdu (archivní dokument)

Příloha č. 2: Stanovy KSONN přijaté na ustavujícím sjezdu (archivní dokument)

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam členů ústředního vedení KSONN zvolených na ustavujícím sjezdu (archivní dokument)

KULTURNÍ SDRUŽENÍ OBČANŮ ČSSR německé národnosti P R A H A		
Členové ústředního vedení Kulturního sdružení		
1. Altrichter Josef	důchodce	Praha
2. Bauer Gretl	překladatelka	Tisá
3. Bienert Alfred ✓	tech. úředník	Nový Bor
4. Herkommer Rudolf ✓	mistr	Jablonec n.N.
5. Hoffmann Alfred	truhlář	Trutnov
6. Hinke Josef	keramik	Teplice-Dubí
7. Gerhard Hünigen	redaktor	Praha
8. Eschka Marie ✓	důchodkyně	Nejdek
9. Markel Walter	pol. prac.	Chomutov
10. Nygrin Hans	učitel	Josefův Důl
11. Panster Herbert ✓	lesník	Kraslice
12. Piverka Walter	redaktor	Chodov
13. Pilz Josef	ekonom	Varndorf
14. Reichel Franz	důchodce	Bratislava
15. Dr. Sehliger Edvin	odb.asistent	Prievidza
16. Schalek Fritz	Redaktor	Praha
17. Stief Hans	nástrojař	Šternberk
18. Slačík Franz	důchodce	Brno
19. Schwedler Rudolf	důchodce	Nové Město p.Sm.
20. Scharnagel Werner	techn.kontrol.	Kovářská
21. Theumer Anton	barvíř	Vejprty
22. Tomášek Marga	řájemnice	Liberec
23. Ulbrich Artur ✓	redaktor	Praha
24. Dr. Tilly Weidhaas	účetní	Aš
25. Peuker Emil	redaktor	Praha

Seznam členů ústředního vedení KSONN zvolených na ustavujícím sjezdu, Národní archiv, Praha, Národní fronta ČSR - ústřední výbor, Praha, 1969 - 1989, sign. 16 – KSONN, neuspořádáno.

Satzungen des Kulturverbandes

der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR

Einleitende Bestimmungen:

Die im Verfassungsgesetz 144 Slg. vom 27. X. 1968 über die Stellung der Nationalitäten in der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik verkündeten Grundsätze haben unter der in der ČSSR lebenden Bevölkerung deutscher Nationalität aufrichtige Sympathie und positiven Widerhall gefunden.

Ausgehend von den in dem genannten Verfassungsgesetz verkündeten Rechten wollen die tschechoslowakischen Bürger deutscher Nationalität an der weiteren Ausgestaltung und Ausrichtung des brüderlichen Zusammenlebens und der Solidarität der Nationen und Nationalitäten in der ČSSR aktiven Anteil haben. Auf Grund des Rechtes, sich in gesellschaftlichen Kulturorganisationen der Nationalitäten zusammenzuschließen, ist darum der „Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik“ gegründet worden.

Im Geiste der Grundsätze des Verfassungsgesetzes Nr. 144 Slg. will der Kulturverband durch seine Tätigkeit an der Befriedigung der kulturellen Bedürfnisse und Interessen der tschechoslowakischen Bürger deutscher Nationalität teilnehmen und dazu beitragen, daß sie mit dem Gefühl der Gleichberechtigung in diesem Lande zufrieden leben und es als ihre Heimat betrachten. Durch diese Tätigkeit will er zugleich systematisch die Einheit des gesamten tschechoslowakischen Volkes im Geiste der Grundsätze des sozialistischen Internationalismus stärken, zum Nutzen des weiteren Aufschwungs der gemeinsamen sozialistischen Heimat.

KAPITEL I.

Namen, Sitz und Stellung:

- Der Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR ist eine freiwillige Kulturorganisation im Sinne des Gesetzes Nr. 68/1951 Slg. und der Kundmachung des Innenministeriums Nr. 320 vom 20. 9. 1951.
- Der Namen der Organisation lautet tschechisch „Kulturní sdružení občanů Československé socialistické republiky německé národnosti“ deutsch „Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČSSR“, kurz „Kulturverband“.
- Sitz der zentralen Leitung der Organisation ist Prag. Die Organisation ist auf dem ganzen Gebiet der ČSSR tätig.

KAPITEL II.

Zweck und Aufgaben:

Zweck der Organisation ist es, die guten Beziehungen zwischen allen Bürgern der ČSSR zu festigen und die kulturellen Bedürfnisse der deutschen Bürger der ČSSR zu befriedigen. Im Rahmen dieser Tätigkeit hat der Verband folgende Aufgaben:

- Beim Kennenlernen des fortschrittlichen deutschen Kulturerbes und der kulturellen sozialistischen Gegenwart zu helfen, vor allem jedoch seine Mitglieder zu gegenseitiger Kenntnis und Annäherung an die fortschrittlichen kulturellen Traditionen und die gegenwärtige Entwicklung der Kultur der Tschechen und Slowaken sowie der übrigen in der ČSSR lebenden Nationalitäten anzuleiten. Diese Vermittlung und Erkenntnis von Kulturwerten betrachtet der Kulturverband als eine seiner Hauptaufgaben.
- Theater (Rezitationen) und sonstige künstlerische Tätigkeit zu unterstützen. Laienzirkel oder Ensembles für Rezitation, Tanz und Gesang zu bilden, ihnen bei der Auswahl der Programme und beim Organisieren ihrer Tätigkeit zu helfen. Für die Gründung eines professionellen Theater-Ensembles einzutreten, das Gastspiele auf ständigen Bühnen Nord- und Westböhmens und in anderen Gebieten geben würde, wo eine

größere Zahl von deutschen Bürgern der ČSSR lebt.

- Im Einvernehmen mit den Kulturministerien für die Herausgabe von Zeitungen und Zeitschriften in deutscher Sprache zu sorgen. An der Betreuung der Sendungen des Tschechoslowakischen Rundfunks für die deutschen Mitbürger der ČSSR teilzunehmen.
- Die literarische Tätigkeit einheimischer, deutsch schreibender Autoren zu fördern und im Rahmen dieser Tätigkeit eine Herausgeber- und Verlagstätigkeit zu betreiben.
- Mit der Revolutionären Gewerkschaftsorganisation, der Sozialistischen Akademie und anderen gesellschaftlichen und wissenschaftlichen Organisationen zusammenzuarbeiten; dafür zu sorgen, daß Vorträge, Kurse, Zirkel u. a. über die verschiedensten Themen (politische, kulturelle, medizinische, Reisebeschreibungen usw.) veranstaltet werden, und dadurch in humanistischem und sozialistischem Sinn auf die Öffentlichkeit einzuwirken, Diskussionsklubs und Interessenzirkel zu gründen.
- Im Einvernehmen mit den Schulministerien die Lösung von Problemen des Deutschunterrichtes als Muttersprache zu unterstützen.
- Deutsche Abteilungen bei den öffentlichen Bibliotheken zu errichten und zu betreiben, beziehungsweise eigene Büchereien und Lesehallen dort einzurichten, wo Bürger deutscher Nationalität leben.
- Anzustreben, daß in Gegenden mit einer verhältnismäßig zahlreichen deutschen Bevölkerung tschechische und slowakische sowie ausländische Filme mit deutschen Untertiteln und deutsche Filme in der ursprünglichen Fassung vorgeführt werden.

- Bei der Einrichtung und Erhaltung heimatkundlicher Sammlungen und Museen zu helfen.

KAPITEL III.

Rechte und Pflichten der Mitglieder

- Mitglied der Organisation kann jeder Bürger der ČSSR nach Erreichung des 18. Lebensjahres werden. Aufgenommen wird ein Mitglied durch Beschluß der Mitgliederversammlung der Ortsgruppe.
- Jedes Mitglied hat das Recht, in die Organe des Verbandes zu wählen und in diese gewählt zu werden, an der gesamten Tätigkeit der Organisation teilzunehmen und diese Tätigkeit im Rahmen dieser Satzungen mitzugestalten.
- Die Mitglieder sind verpflichtet, Mitgliedsbeiträge zu zahlen, deren Höhe der Kongreß bestimmt.
- Die Mitgliedschaft in der Organisation endet, wenn ein Mitglied stirbt; wenn es austritt; wenn seine Mitgliedschaft erlischt, weil es die Mitgliedsbeiträge drei Monate lang nicht bezahlt hat, oder durch Ausschluß wegen gröblichen Verstoßes gegen die Satzungen. Über die Beendigung der Mitgliedschaft in der Organisation entscheidet die Mitgliederversammlung der Ortsgruppe mit absoluter Mehrheit der anwesenden Mitglieder. Das Mitglied hat das Recht, gegen diesen Beschluß beim höheren Organ des Kulturverbandes Berufung einzulegen.

KAPITEL IV.

Zusammensetzung und Befugnis des Verbandes

- Höchstes Organ der Organisation ist der Kongreß der Delegierten der Orts- bzw. Gebietsgruppen. Der

Kongreß findet einmal in zwei Jahren statt und die Funktionsperiode der Delegierten sowie der Mitglieder des gewählten Vorstands dauert zwei Jahre.

- der Kongreß der Delegierten wählt die 25 Mitglieder der zentralen Leitung und eine aus drei Mitgliedern bestehende Kontrollkommission. Die zentrale Leitung wählt sodann aus ihrer Mitte einen aus sieben Mitgliedern bestehenden Vorstand (den Vorsitzenden, zwei Vorsitzende-Stellvertreter, den Sekretär, den Rechnungsführer und weitere zwei Mitglieder). Die Kontrollkommission wählt ebenfalls ihren Vorsitzenden. Auf Wunsch von mehr als der Hälfte der Mitgliedschaft wird in der Zwischenzeit ein außerordentlicher Kongreß einberufen. Die Kongreßdelegierten werden auf den Konferenzen der Bezirks- oder Gebietsorganisationen von den Vertretern der Ortsgruppen gewählt, und zwar ein Delegierter für je 50 Mitglieder.
- Die zentrale Leitung lenkt und führt die Tätigkeit der gesamten Organisation und leitet die Orts- und Gebietsgruppen der Organisation. Im Zeitraum zwischen den Sitzungen der zentralen Leitung leitet der Vorstand die Organisation.
- Ortsgruppen werden in Ortschaften gegründet, wo es mindestens zehn Mitglieder der Organisation gibt. Bezirks- oder Gebietsgruppen werden von den Vertretern der Ortsgruppen in Gebieten errichtet, wo mindestens zehn Ortsgruppen bestehen. Die Organe des Verbandes entscheiden mit absoluter Mehrheit der Anwesenden.

- Die Gruppen wählen aus ihrer Mitte einen mindestens aus drei Mitgliedern bestehenden Ausschuß, der mit dem Vorstand Verbindung hält und die Tätigkeit der Gruppe organisiert.
- Die Organisation vertritt und für sie handelt der Vorsitzende oder einer der Vorsitzenden-Stellvertreter gemeinsam mit dem Sekretär der zentralen Leitung.
- Die Mitgliederversammlungen des Plenums und die Versammlungen des Vorstands der zentralen Leitung werden mindestens dreimal im Jahre entweder durch Bekanntgabe in der Presse oder durch schriftliche Einladung stets acht Tage vor dem Stattfinden der Versammlung einberufen.
- Abänderungen der Satzungen beschließt der Kongreß der Delegierten mit Stimmenmehrheit.

KAPITEL V.

Vermögen der Organisation:

- Das Vermögen der Organisation entsteht:
 - aus den Mitgliedsbeiträgen
 - aus Spenden Einzelner
 - aus der Verlagstätigkeit
 - aus dem Ertrag der kulturellen und sonstigen Tätigkeit
 - aus etwaigen Dotationen.
- Das Vermögen verwaltet der Rechnungsführer gemäß den Weisungen des Vorstandes unter Kontrolle der Revisionskommission. Der Rechnungsführer erstattet auf den Versammlungen, des Vorstands den Wirtschaftsbericht und fertigt überdies den Jahreswirtschaftsbericht aus.
- Hört die Organisation zu bestehen auf, so entscheidet der Kongreß nicht nur über die Auflösung selbst, sondern auch über das Eigentum der Organisation und wie mit diesem verfahren wird.

Innenministerium der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik

Nr. SV-1040/40-69

Prag, am 25. April 1969

BESCHIED

Das Innenministerium der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik hat nach einem im Einklang mit dem Gesetz Nr. 71/1967 Slg. über das Verwaltungsverfahren vorgekommenen Verfahren folgendermaßen entschieden:

Gemäß den Bestimmungen von § 2 des Gesetzes Nr. 68/1951 Slg. über freiwillige Organisationen und Versammlungen werden die Satzungen der freiwilligen Organisation „Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der Tschechoslowakischen Republik“ mit dem Sitz in Prag in dem diesem Bescheid beigefügten Wortlaut

gebilligt.

Nach diesen Satzungen richtet sich die Tätigkeit der freiwilligen Organisationen.

Die Organisation ist verpflichtet, sich eine besondere Bewilligung für Tätigkeiten zu beschaffen, die eine solche Bewilligung erfordern.

Die Organisation ist verpflichtet, dem Nationalausschuß der Hauptstadt Prag, der im Sinne von § 4 der Kundmachung Nr. 320/1951 Amtsblatt I. zuständig ist, die Angaben über die Zusammensetzung der Organe mitzuteilen, die künftig gemäß den Satzungen gewählt werden, und darüber, wer im Namen der Organisation handelt, sowie darüber, wohin Zustellungen an die erwähnten Organe erfolgen sollen.

Die Organisation ist ebenfalls verpflichtet, den zuständigen Bezirksnationalausschüssen die Bildung von örtlichen organisatorischen Gliederungen mitzuteilen, sowie die Angaben über die Zusammensetzung ihres Ausschusses, und darüber, wer berechtigt ist, in ihrem Namen zu handeln. Sie ist ebenfalls verpflichtet, den erwähnten Organen der Staatsverwaltung auch Veränderungen dieser Angaben mitzuteilen, die später eingetreten sind.

Der vorbereitende Ausschuß der Organisation teilt dem Nationalausschuß der Hauptstadt Prag gleichfalls den Termin der Konferenz (des Kongresses) mit, auf der gemäß den Satzungen die Wahl der ordentlichen Organe der Organisation erfolgen wird. Mit diesem Tag erlischt die Berechtigung des vorbereitenden Ausschusses.

Gegen diesen Bescheid kann gemäß den Bestimmungen von § 61 Ges. Nr. 71/1967 Slg. beim Innenministerium der Tschechoslowakischen Sozialistischen Republik binnen 15 Tagen nach dem Tage der Zustellung des Bescheides Einspruch erhoben werden.

Der Innenminister der ČSSR:

Peinát e. h.